

ένα σχεδόν κύνουν)· ο άγωνας πού στερνά τώρα έφερε μιάν άναγκαιότητα επανάσταση κ' ένα λογικότατο χώρισμα τών ποιητών του λόγου από τόν πολύ κόσμο, επανάσταση και χώρισμα, χρήσιμα και χρειαστικά, για να πείσουν πρόληψες, για να νικήσουν ιδέες, για να καρποφορήσουν αλήθειες, δεν μπορούσε να μή τό γγίξη και τό δράμα ('). Έτυχε να περάσω στο

1) "Αν και δεν είναι μέσα στο σχέδιο του άρθρου τούτου, μα χρειάζεται' εδώ να αναφερθούν τα δράματα του κ. Δ. Ταγκόπουλου, οι «Ζωντανοί και παθαυμένοι» και ο «Ασώτος», γιατί άκριτως από τη φωτιά της γλωσσικής ιδέας πρωτοκινημένα, έστρεψαν μ' έδειχνον πώς τό ζήτημα τούτο όχι μόνο δεν είναι για να περιοριστή μέσα σε κύκλους γλωσσολόγων και γραμματικών και κριτικών και λογής σοφών και άσοφών άρθρογράφων, όχι μόνο, (με τό μεταχειρίσιμα μονάχα της αλήθειας μας γλώσσας), πώς στάθηκε και πώς στέκεται άφορμή μέρα με τή μέρα για τό πλάσιμο μιάς ποίησης και μιάς πελογραφίας φρεωτής και ζωντανής· μα πώς, πολύ πιο πλατιά και πολύ πιο βαθιά, ή γλωσσική ιδέα, από τη συμβολική της—τρέπον τινά—έψη άγναντεμένη, είναι σαν ένα λάβαρο· και κάτω από τούτο και γύρω σε τούτο περιμαζεύονται κι άξίζει να περιμαζεύονται και να στρατοπεδεύουν όλοι όσοι όρέγονται να πολεμήσουν τις λογής άμαρτίες μας, και πρώτ' απ' όλα τό ψέμα πού άτιμάζει τή φυλή μας και θρονιάζεται ρήγας, κι άχώριστ' από τό ψέμα τόν τυφλό ρομαντισμό, τόν έλεεινόν δόν Κισσώτο, πού δεν κατορθώνει μήτε να έλ μήτε να πιάσει τό πραγματικό ζήτημα σωστό τό λείει στους προλόγους του ο κ. Ταγκόπουλος, καθώς ζήτ' και να τό δείξη στις σκηνές του, απώς είναι σφιχτοδεμένο με τή ζωή μας· μπορεί κανείς να πη πώς ή ιδέα τούτη είναι ο άέρας πού γιομίζει· και πού ζή τις δύο δραματικές δοκιμές του συγγραφέα και πώς άντικατασταίνει τήν άρχαία 'Ανάγκη. Ο Αλμπρος πού πρωταγωνιστεί στους «Ζωντανούς και παθαυμένους», ο παππούς του πού άγωνίζεται χωρίς να φαίνεται, ή νορική Χάρη με λιγότερα νεύρα και με πιο πολύ φρόνημα, ο γέρο Σεβαστός στον «Ασώτο», είναι άνθρωποι πού, τό λένε δεν τό λένε, τό ξέρουν δεν τό ξέρουν, μπορούμε να τους πούμε ψυχαριστές. Στοχαζόμαστε πώς για τήν προκοπή της γλωσσικής ιδέας, κοντά στο βιβλίο ανάγκη να δουλέψη ο λόγος· ο προφορικός, όπλο, όμοια δυνατό, και, στην περίστασή μας, πραχτικώτερο, και μπορεί και αποτελεσματικώτερο για τήν τωρινή στιγμή, από καίνο. Άπόμεινα του βιβλίου και του λόγου τού προφορικού στέκεται τό δράμα. Για καίνοια, πού δεν τό βλέπουν άδιστα τάνταίμενα, και ή γλωσσική ιδέα είναι μία ιδέα δραματική. Στο δράμα πρέπει να εξακολουθήση άπορατιστικά ο άγωνας για να κρητήση ή αλήθινή γλώσσα. Μα δε θέλουμε πλατωνικούς πετράρχηδες, θέλουμε φανατισμένους άγαπητικούς της 'Ιδέας για να καρποφορήση. Τα δύο πρώτα έργα του κ. Ταγκόπουλου, πού προσμένουμε να τό συνεχίση έντελέστερα, μ' έ κάνουν τήν έντύπωση έργων πιο πολύ ιδεολογικών παρά πλαστικών, πιο

θέατρο λιγότερες βραδιές, αντίθετες προς τις συνηθισμένες μου, με τά παιξίματα κάποιων έργων, πρωτότυπων ή μεταφρασμένων, δυσκολοξέχαστες. Κι αυτό είναι πολύ. Δεν μπορώ τώρα να μνημονεύω έργα και να αναφέρω πρόσωπα· άλλα έδω λογαριάζω με τις γραμμές τούτες, πιο γενικά και πιο άπρόσωπα. Κάποια δράματα πού ρανήκανε τυπωμένα, έδω και λίγα χρόνια (2), με κάμανε να έλπιζω πώς ή δραματική τέχνη ζύπνησε και πώς άγωνίζεται νάβρη τή θέση πού της άξίζει. Έννοείται πώς όσο κι αν ξεχωρίζουμε μερικές δραματικές δοκιμές πρώτης γραμμής, πάντα τό δράμα πιο δυσκολοκίνητο, άγνάντια στην κίνηση τών άλλων έργων. Η καλωσύνη του έργου τού δραματικού δοκιμάζεται, πρώτα και πιο άλαθευτα, όχι με τέκοντα τό θεατρικό, μα στο βιβλίο, με τή μελέτη· έπειτα έρχεται ή σκηνή· κι ο

πολύ ρεαλιστικών παρά ιδεολογικών, πιο πολύ κρηυμάτων, παρά ζωγραφιών. Δείχνουν κάποτε πώς τή δραματική τέχνη δεν τή θέλουμε για να σταθούν και για να χτίσουν άπάνω της, μα πώς τή στήσανε γιοφύρι για να περάσουν κάπου άλλου· κάποτε μ' ές φοβίζουμε μ' ένα κίνδυνο παραστρατισμού από τό δρόμο της δραματικής τέχνης. Μολαταύτα τό περπάτημά τους είναι γέρο, και καθαρά τό σημαδια τους. Στον τσίρκο τό δραματικό πού προβάλλανε ναγωνιστούσε κάμανε τήν καλή αρχή μ' ένα σαν καινούριο είδος κονταροχτύπημα. Κάποιος εσθήτο βάλανε πώς τους λείπει ή άγνή όμορφιά· μα φέρνουνε σ' έρ' ές χαρακτήρες· και κάτω από πολύ από χαρακτήρες· έχουνε χαρακτήρα. Και φτάνει για να πάρουνε ζωή και σημασία άξια πολύ να τήν προσέξουμε, σαν κάποια τραχιά προστάματα άνώτερων και άσύμμετρων, πού στέκουνε στον κόσμο της Τέχνης πολύ πιο άπάνω από τό φροντισμένο ψευτοκλασσικά αντίγραφο τών 'Αντίφωνων και τών 'Αφροδιτών. Ο κ. Ταγκόπουλος δείχνει: ός τή ώρα πώς τους ανθρώπους του τους βέλει άλόγιστους και μονοκόμματος, πιο πολύ Σπαρτιάτες παρά 'Αθηναίους, πιο πολύ άλφειρικούς παρά ίφειρικούς· καμιά φορά άφίνει να παραφάνουνται οι κλωστές πού τους τραβά δεμένους. Και τό σύμβολα πού στόλωσε για να χορεύουν γύρω τους χορό πολεμικό οι άνθρωποι του, έννοω τό γράμισμα τού βενέτικου Πύργου και τό Εβανγγελικό, βέβαια πώς είναι τομηρά βαλμένα και άρκατά για να σκανταλίσουν όχι μόνο τους παλιούς ακίνητους, μα και πολλούς από τους φιλελεύτερους, μα τάχα έχτρους τών άκρων, και όπαδούς της περίφημης αμέσης όδοι. Μα όσο υπερβολικά κι αν κριθούν, είναι, τούτα σημαία, από τό χτυπητότερο, της ψευτιάς και τού ρομαντισμού ρωγής για τό γράμισμα τού βενέτικου Πύργου τήν ώρα και έσπερη διαμαρτυρία τού άγγλου ιστορικού Φρήμιν· και για τό Εβανγγελικό, τόν κρύφο στοχασμό όλων τών καλοσυνειδητών.

2) Άργότερα μπορεί να συμπληρώσω τή δοκιμαστική μικρή μελέτη ετούτη άπάνω σε πρόσωπα και σε έργα, χειροπιαστά.

σο θέλουν ως φωνάζουν κι ως παραδέχεται όλος ο κόσμος τάντίθετο, και οι πολλοί και οι λιγστοί. Δράμα πού δεν έντυπώνεται άγαθό από τό διάβασμά του—στό ναυ τόν κριτικό—δεν μπορεί να είναι· άγαθό έργο, μήτε άπάνου στη σκηνή· κι όσο θέλει ως συγκινεί, παίζόμενο, κι ως πιτυχαίνει—για να μεταχειριστούμε κ' έμεις τήν πρόστυχη οράση, πού μπορεί νάχη νόημα για τους ύποφορούς, όχι όμως για τόν τεχνίτη. Ξέρουμε από τήν ιστορία, ως φανερά, πώς ή αξία τού έργου, πολλότατες φορές, δεν έχει τίποτε να κάνει με τή λαγόμενη έπιτυχία του. Ένώ από τήν άλλη τή μεριά μπορεί ένα κακό δράμα νάρέση και να πολυαρέση, και να στέκεται, καθώς λένε, μιά χαρά άπάνου στη σκηνή· όμως τήν κακία του δεν μπορεί να μή τή δείξη τό βιβλίο. Έδω μιλώ για τό δράμα τό ιδεατό, για τό καμάρι της Τέχνης, όπως τό όνειρευτήκαν κι όπως τό θρέψανε μεγαλοφάνταστοι ποιητές και ιδεολόγοι, από τόν καιρό τού Αίσχύλου έσα με τις μέρες τού 'Ίψεν. Έμεις έλαστε άοχαρήδες και νύφεστοι. Πρέπει να ώφεληθούμε από τήν καλή τήν τύχη της νύφης μας. Δε μ' ές βαρύνουν πατροπαραδομένες άμαρτίες, καθώς βαρύνουν εκείνες τά θεάτρα της Φραγγίας. Πρέπει να συγκρίσουμε τις δουλειές μας έλευτερα, καλόγνωμα, παρθενικά. Δεν έχουμε δεθ' με πονηρά συνήθεια πού να μ' ές φαντάζουμε νύμφη. Είναι καινούριος ή Πόλη μας. Δεν έχουμ' έμπεδο παλιομαγαλάδες, έρεπωμένες έκκλησιές πού να τις παίρνει τό σχέδιο· και να κ' αν κοτάμε να τις γκρεμίσουμε. Τίποτε δε μ' ές άναγκάζει να είμαστε συντηρητικοί, και να ύποφέρουμε λογής στραβομάρες, στο σβέρο μας καθισμένοι. 'Ας χτίσουμε λοιπόν τήν Πολιτεία και τού θεάτρου μας με όλους τους κανόνες της καλαισθητικής όρεινής. Μακριά από μας τά κανονισμένα κρύματα και τά άναγνωρισμένα πορνίματα της παρθένας Μελομένης. 'Αν άλλου γίνεται ο ναός της Τέχνης παζάρι κ' έσκόλα γλιστρού και στά πιο άταίριαστα, με τήν άρχοντιά της Τέχνης, ταιριάσματα, έμεις έδω ως παύουμε τόν έτο δρόμο. Ξέρουμε πως και μ' ές στη Φραγγία ταχύτες γεννημένοι για να λάβουν έξια με τά έργα τους άπάνου στη σκηνή, π' έραν άγαθία άγάλια τόν κατήφορο τού ντερέσου και καταντήσανε μεγαλομαγαλάδες· ως τή χαιούν τή δόξα τους. Έμεις άκόμα δεν μπήκαμε, καλώς κακά, σε κανένα δρόμο. Δεν μπορούμε να στοχαστούμε πώς είναι άρχή, άπεναντίας είναι πολύ νωρίς. Και είναι πάντα καιρός. Σύμφωνα με τόν τρόπο πού θά καταπιστούμε από τό πρώτ' ή δουλειά μας, θά περάσουμε τή μέρα μας.

(Στ' άλλο φύλλο τελώναι)

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

ΨΥΧΑΡΙΣ

Η ΑΡΡΩΣΤΗ ΔΟΥΛΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΕ'.

"Ενα παλιό τραγούδι.

Στο γνωστό μας τού κ. 'Ολπιέρη τό σπίτι στο Παρίσι, μιά κεριακή άπριλιάτικη, τρυφερό και κάπως παραπονεμένο, στο μπαξεδάκι, άντηχοίσε κάποιον τραγούδι, γνωστό μας και τούτο·

Filles du hameau
Laissez vous conduire
Dedans mon bateau
Tout au fil de l' eau.

*) Η άρχή του στο 228 φύλλο.

Gai, gai, faut passer l' eau
Faut pas nourrir le chagrin qui t'inquiète
Gai, gai, faut passer l' eau,
Chagrin d' amour n' entre pas au bateau.

Du fond du vallon,
La jeune Suzon,
Qui rêve seulette,
Entend la chanson.

Gai, gai, faut passer l' eau,
Faut pas nourrir le chagrin qui t'inquiète,
Gai, gai, faut passer l' eau,
Chagrin d' amour n' entre pas au bateau.

De la pauvre enfant
La peine secrète
Venait d' un amant
Qui fut inconstant.

Gai, gai, tout en voguant,
Le batelier consola la pauvrete,
Gai, gai, tout en voguant,
Chagrin d' amour s' en fut du gré du vent.

Τό τραγούδι, έδω και χρόνια—όχι τό χρόνια!—τάκούσαμε στον μπαξέ τού φίλου μας τού 'Αντρέα. Τό τραγουδοίσε τότες ή Κατινούλα, να τό μάθ' ής μικρή, και παρατήρησαμε, χωρίς να τό παρατήρησε ο 'Αντρέας, πώς έδειχνε κάποια κούραση της άβυσσικής δούλας ή φωνή. Τώρα τό τραγουδοίσε ή Μορίτα και στη φωνή της, ένίσως και δεν έννοιωθες κούραση καθόλου, έννοιωθες όμως κάποια λύπη πού δεν τήν πολυπρόσμενες από μιά έμορφη, γερή, άφράτη καπέλλα δεκοχτώ χρονώ. Τόσα είχε ή Μορίτα. Έξη χρόνια σωστά πού συχωρέθηκε ο 'Αντρέας. Η Κατινούλα πάντα ζούσε. Πώς έζητε; Πώς βάσταξε; Να, τό ξηγοίσε μιά μέρα της Μορίτας, με τό ύφος της έκείνο τό πρόθυμο, πού έμοιαζε να χωρατίε, άκόμη και σε μιλούσε σοβαρά.

— α' Εγώ, Μορίτα μου, φαίνεται πώς είμαι σαν τού πατέρα μου τόν πατέρα. Τού παλιού παλιού καιρού άβρωπος ο παππούλης. Φτωχός ο καινοπορή· παρ' όσον είχε να πλερώση νοίκι και καθότανε πού θαρρείς; στη βάρκα του, δηλαδή όχι, σε μιά βάρκα πού τήν είχε κρείσσει άπατός του, όπως έπως με ξύλα, με ψωροκρένες, με λογιό λογιό κελεπούρια κι άπορίσματα της θάλασσας· τάβρισκε στο γιανό και τά κουβαλούσε. Φαντάσου το, ματάκια

ΧΟΡΟΣ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΩΝ (*)

Πιάστε τὸ χορὸ παιδιὰ.

Πιάστε μ' ἀνοιχτὴ καρδιά.

Ὁξω βγάλε τὸ μαντίλι.

Κι ὁ χορὸς ὡς πᾶν σποντήϊ.

Χρόνια πέρασαν καὶ μῆνες πού δὲν εἶδαμε πατρίδα.

Πὺ καταραμένον τόπον ἀπὸ τῆ Φραγκιά δὲν εἶδα.

Λάτε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

Κι ἂ χορεύουνε κ' οἱ Φράγκοι σὴ δυὸ μῆλοι ἀγκαλιασμένοι.

Ἄς ἐρθοὺν ἐδῶ κι ὡς δοῖνε στὸ χορὸ ὁ Ρωμιὸς πῶς μπαίνει.

Λάτε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

Ὅποιος ἂν' ἐμᾶς, ἀδέρφια, ἔχει ὠγίτη στὸ χωριὸ του.

Ὅρκο πῶς θὰ σύρουμε ὅλοι νὰ τὴ δοῖμε στὸ πλευρὸ του.

Λάτε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

Μὲ γαρούφαλο στ' αὐτὴ μας τὴν ἡμέρην τῆς χαρᾶς του.

Θὰ χορεύουμε καὶ πάλι στὴν ὑγείᾳ τῆς πατρῆας του.

Λάτε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

Κι ὅποιος θέλει ἀπὸ τοὺς ἄλλους στὸ χωριὸ του νὰ πεθάνῃ.

Φράγκοι σὴ βλέπῃ καλὴν τὸ σταυρὸ του εἰτὺς νὰ κἀνῃ.

Μπατε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

Κάθε στίγι τὸ χωριὸ μας θορόνῃ καὶ κορῖται ἀσφῆτο.

Κάθε ὁμιλίαν τῶν νηπιῶν μας βράζει καὶ κρασι μουσκῶτο.

Πᾶμ' ἐκὼ, μωρὲς παιδιὰ.

Πᾶμε μ' ἀνοιχτὴ καρδιά.

Τὰ γαρούφαλα στ' αὐτιά μας.

Βασιλιάδες στὰ νηπιὰ μας.

(1889)

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

(*) Σημ. τοῦ «Νουμᾶ». Τὸ τραγούδι αὐτὸ τοῦ Ἑρταλιώτη, μαζί μ' ἄλλα τραγούδια του, εἶχε σταλθεῖ στὸ Φιλανδελφεῖο διαγωνισμὸ τοῦ 1888, πού εἰσηγητὴς του εἶταν ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Πολίτης. Βραβεύτηκε τότε ὁ «Ἕμνος τῆς Ἀθηνᾶς» τοῦ Παλαμά καὶ πήραν τὰ τραγούδια τοῦ Ἑρταλιώτη τὸν πρῶτον ἐπαινο. Νᾶ τί ἔγραφε τότε ὁ εἰσηγητὴς τοῦ διαγωνισμοῦ στὴν ἐκθεσὶ του, πού δημοσιεύτηκε στὴ φιλολογικὴ «Ἑστία» κείνης τῆς χρονίᾳς, γιὰ τὸ «Χορὸ».

Ὁ Χορὸς εἶναι ἀφελὲς καὶ γοργώτατον ἄσμα, τέλειον τὸν τύπον, ἐμφαλφὲς κόσμημα τῆς ὅλης συλλογῆς.

ΤΟ ΕΘΝΟΣ, ΟΙ ΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ Ο ΕΝΑΣ

Ἀπὸ τότε πού διάβαζα τὸ βιβλιαράκι πού ἐπιγράφεται «Τὸ Κοινωνικὸν μας ζήτημα» μοῦ ἔρθε νὰ ἀποκριθῶ εὐτὺς, γιὰ τὴν χοροπηδούσε μέσα μου πολλὴ ἀντιλογία. Ὅλη ἡ ψυχὴ μου ἔλεγε «ὐχί, ὐχί».

Ὅχι πῶς δὲ λείπει σωστὰ πρᾶγματα μὴ πορεῖ μάλιστα καὶ ἄλλοτε νὰ εἶναι σωστὸ καὶ λογικόν. Ἀλλὰ καὶ ἔχει ὅλον τὸ σύστημα τοῦ κ. Σκληροῦ πού δὲν ἔρχε-

μου, ἐκεῖ πλάγιαζε χειμῶνα καλοκαίρι, στὴ βάρκα του μέσα, πού τὴν ἀναποδογύριζε, νάχη καὶ μιὰ στεγασιά. Στὸ σπῆτι μας, ἄλλη φτώχεια! πού νὰ τονε βοηθήσῃ ὁ πατέρας; Τὸ λοιπὸν, μιὰ πρῶτὴν ἐρχοῦνται, νὰ πᾶν ἀμέσως ἡ μάνα στὸ γέρο, πού κακὴ τὴν ἔπαθε. Τὴ νύχτα πάγωσε καὶ πιαστήκανε μπουζὶ τὰ μαλλιά του στὸν πάτο τῆς βάρκας. Ἀδύνατο νὰ τὰ ξεκολλήσουνε. Φώναζε, τσίριζε, βλαστημοῦσε ὁ παππούλης. Ἀνγκαστήκανε νὰ τοῦ κόψουνε μὲ τὸ ψαλίδι τὰ μαλλιά του, νὰ βγῇ ὅζω. Σὰ βγῆκε, γελοῦσε κι ὁ ἴδιος. Ὁ γδόντα χρόνῳ γέρος. Πέθανε ὁ γδόντα πέντε, στὴ βάρκα του. Ἀφτοὺς κρατιότανε, ματάκια μου, στὴ ζωὴ μὲ τὰ δόντια. Μοιριτοῦλα μου, μ' ὅσα τράβηξα κι ἀκόμη μὲ βλέψεις, ἀπὸ τὸν παππούλη θὰ βασιτῶ καὶ γῶ.

Ἀλήθεια, θάμα πού ζοῦσε ἡ Κατινούλα. Μ' ἕνα νεφρί, μὲ τὴ φούσκα τῆς ἀφηνισμένη, μὲ τὰριστερό της τὸ πλεμόνι, τὸ μισό, σακατεμένη, ἀφανισμένη, κι ἀφτὴ σὴν τὴ φούσκα τῆς, ὡς τόσο ἄντεχε ἄντεξε μάλιστα καὶ σὲ δέφτερο χειρουργήμα, γιὰτί, καθὼς τὸ προεῖδε κίόλας ὁ κ. Σεβιλιάς, χρειάστηκε νὰ ξαναρχίσῃ τὰ βράσματα. Φρόντισε ἡ Μοιρίτα, δεκατριῶ χρόνῳ κοριτσάκι, ὅταν τὴν ξαναχειρουργήσανε, μὰ πού στὴ γνώση καὶ στὴν καλονικάδα, εἴτανε ἄλ-

ται στὴν ἰδιοσυγκρασίᾳ μου. Τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς κάθε φιλοσοφικὸ σύστημα εἶναι ἀποτέλεσμα χωριστῆς ἰδιοσυγκρασίας.

Καὶ ὁ κ. Σκληρός, ὅπως ὁ κάθε ἄνθρωπος, εἶναι ψυχολογικὸ φαινόμενο. Καὶ γὰρ τὸ ἴδιο. Θὰ ἔπρεπε νὰ βρεθῇ κάποιος ἔξω ἀπὸ τὸν τόπον καὶ τὸ χρόνο γιὰ νὰ μᾶς ζυγίσει ὅλους καὶ νὰ μᾶς κρίνει. Ἐχουμε ὁ καθένας διαφορετικὴς ἰδιοσυγκρασίας, ψυχολογίᾳς φιλοσοφίᾳς ἢ ἴσως καλλιτέρα εἴμαστε διαφορετικὴς ἰδιοσυγκρασίας, ψυχολογικὰ φαινόμενα, φιλοσοφικὰ συστήματα. Τὸν κ. Σκληρό, ὡς ποῦμε, τὸν ἔχει ρουφήξῃ ἡ ψυχολογία ἐπιστήμη, ἐμένα ἡ πολὺμορφη ἡ πλούσια ἡ ζωή.

Γιὰ νὰ νοιώσεις τὴ φιλοσοφία ἐνὸς ἀνθρώπου πρέπει πρῶτα νὰ μελετήσῃς τὰ προηγούμενα, δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ψυχολογικὸ φαινόμενο.

Καὶ συμπέρασμα: ὅλων οἱ ἀντίληψεις εἶναι σωστές—γιὰτί εἶναι ἀναγκαῖες—καὶ κανενὸς ἀντίληψη δὲν εἶναι πῶς σωστή.

Καὶ δὲ θ' ἀπαντοῦσα τίποτα στὸ βιβλιαράκι ἐκεῖνο, ἂν δὲν ἔβγαίναν παραμυθιώτικες τοῦ σὴν τὸν κ. Π. Βασιλικό.

*

Ἐχει πολλὰ προτερήματα τὸ βιβλιαράκι. Εἶναι χυμῆνο σ' ἕνα σύστημα, ἔχει ἐνότητα καὶ πάστρα, καὶ γυρεύει νὰ τειριάζῃ τὴν τωρινὴν ἑλλαδικὴν κοινωνία (μεταχειρίζομαι τὴ λέξη ἑλλαδικὴ ἢ ἑλλαδίνικη καὶ ἔχι ἑλληνικὴ, ἡ διακριτὴ αὐτὴ θὰ μᾶς χρειαστεῖ παραπέρα) σ' ἕνα κοινωνιολογικὸ σύστημα, γερμανικόν, ὑποθέτω. Ἰσως τὸ σύστημα εἶναι ὁμορφο, συμμετρικόν, εὐχάριστο, ἀλλὰ πάντα σύστημα μένει, δηλαδὴ θὰ ἀρίνει καὶ ἰκάποιο ἔξω, θάχει καὶ τὰ στραβά του.

Ἐγὼ δὲν ἐγνώρισα τὸ Χέγκελ οὔτε ἔμαθα τί πάει νὰ πῇ διαλεκτικὴ καὶ μεταφυσικὴ μέθοδος. Εἶμαι πρᾶγματος ἄνθρωπος, Ρωμιὸς Τουρκομεριτῆς, ραχιζῆς, καταγίνουμαι σὲ πολιτικὰ, ἐδῶ στὴν Τουρκικὴ Ἑλλάδα πού δὲν καταδέχτηκε νὰ στοχαστῇ γι' αὐτὴν ὁ κ. Σκληρός. Ἰσως ἐμᾶς δὲ μᾶς καταφρόνησε, γιὰ τί δὲ θὰ μᾶς γνωρίζῃ, ἀλλὰ περιγίλασε κείνους ἀπὸ τοὺς Ἑλλαδίτες πού καταγίνονται μὲ μᾶς.

Ὅλα αὐτὰ τὰ ὀνομάζει μεγάλη ἰδέα!

Τὸ βιβλιαράκι τοῦ Σκληροῦ τὸ ἔκρινε ἀρκετὰ καλά ὁ Ραμᾶς καὶ συμφωνῶ μαζί του σὲ πολλὰ, ὅπως σὲ τοῦτο: ὅτι ὁ ἀνοιχτός καὶ ἄγριος πόλεμος ἀναμεταξύ μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως καὶ μιᾶς ἄλλης, εἶναι σημάδι πῶς διαλύνεται μιὰ κοινωνία, ἀφοῦ δὲν μπο-

ροῦν οἱ τάξεις αὐτὲς νὰ βροῦν πᾶ κανέναν τρόπο γιὰ νὰ τὰ τειριάζουν καὶ νὰ ζήσουν μαζί,—ἀφοῦ ἀδιάκοπα σὴν ἔχτροι, μαλλιστραβιούνται, ἐνῶ μπορούσαν φιλικὰ νὰ ξεδιαλίσουν τοὺς λογαριασμούς τους,—ἀφοῦ στὰ ἄτομα δὲν ἀρίσει σ' ἄλλο τίποτε νὰ καταγίνονται παρὰ στὸν ξετσιπῶτο κομματικόν, κοινωνικόν πόλεμον μετὰξύ τους. Ὁ κ. Σκληρός ἀναφέρει τὴ Γαλλία ἀπὸ τὴν ἐπαναστάση καὶ δῶθε. Μὰ καὶ πρὶν βρίσκονταν τάξεις στὴ Γαλλία (ὅπως καὶ στὴν Ἀγγλία εἴταν καὶ εἶναι) πού ζοῦσαν μ' ἕναν ἀνταγωνισμό ἀναμεταξύ τους φυσικόν κι' ὄχι ὑπερβολικόν, καὶ μὲ μιᾶν ἀλληλεγγύην τέλει.

Κοινωνικὲς τάξεις θὰ βρίσκονται πάντα στὴ γῆ ἐπάνω, ἀλλοῦ πῶς ξεχωρισμένες ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀλλοῦ λιγώτερο ξεχωριστὲς καὶ πότε θὰ σαλεύουν λιγώτερο ἀναμεταξύ τους, πότε περισσότερο, πότε καὶ καθόλου γιὰτί θὰ ἔχουνε φτάσει σὲ μιὰ ἰσορροπία (ἀλληλεγγύην φρόνιμη καὶ σοφὴ) πού δικαιώματ καὶ χρῆν θὰ εἶναι κανονισμένα καὶ θὰ ἐμποδίζουν τὰ ἀλληλοφαγώματα. Εἶναι καιροὶ πού ξεσπᾶνουν πάλι καὶ μαλώνουν ἄγρια οἱ τάξεις μετὰξύ τους (καὶ μὲ τουφέκια καὶ δίχως τουφέκια) εἶναι καὶ καιροὶ πού μαλώνουν ἀτέλειωτα καὶ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν ἰσορροπία. Αὐτοὶ εἶναι οἱ καιροὶ τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας. Κι' ἀπὸ τίς τάξεις ὅλες, ἄλλες διοικοῦν κι' ἄλλες ὑποτάσσονται, καὶ κάποτε τοῦτες ρίχνουνε κάτω τίς ἄλλες καὶ διοικοῦν αὐτὲς.

Αὐτὰ δὲν εἶναι καινούρια πρᾶγματα οὔτε ἀξιοθαύμαστα. Πάντα ἔτσι εἴταν στίς κοινωνίες, καὶ θὰ εἶναι.

Καὶ σὲ τοῦτο συμφωνῶ μὲ τὸ Ραμᾶ, ὅτι ἡ κοινωνιολογία εἶναι μπερδεμένη ἀκόμα, πολὺπλοκη, ἔχι καλὰ μελετημένη ἐπιστήμη, ὥστε τὰ συμπεράσματα τῆς δὲν μποροῦν οὔτε πρέπει νὰ βγαίνουν σὲ φετφάδες. Πολλὰ, παρὰ πολλὰ στοιχεῖα τῶν κοινωνιῶν ἔχουν νὰ μελετηθοῦν ἀκόμη.

Συμφωνῶ μὲ τὸ Ραμᾶ καὶ σ' ἕνα ἄλλο: ὅτι ξέχασε ὁ Σκληρός τὸν ἀγρότην.

Ἀλλὰ θύμωσε ὁ Π. Βασιλικὸς πού ὁ Ραμᾶς εἶπε τὴ γνώμη του εὐσυνείδητα, καὶ ξεσπάθωσε, καὶ χτύπησε δεξιά, χτύπησε ζερβιά, καὶ ἄρρισε, ἔβγαλε φλόγες ἀπὸ τὸ στόμα του, πυροβόλησε στὸν ἀέρα—γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ κάποιον Μάρξ, ὅπως θάκανε κανέναν κομμάτάρχη γιὰ τὸ Μερκούρη.

Μᾶς ἐρμηνεύει λοιπὸν κὺτός τὸ τί θὰ πῇ ἐξέλιξη καὶ πρόοδος.

Μὰ καὶ πάλι ἐγὼ αἰσθάνομαι σὴν τὸ δισταχτι-

λος Ἀντρέας. Τὸ ἀκόλουθο τὸ καλοκαίρι ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Ἀντρέα, ἔφερε στὸ ζοχικόν τους τὸν κ. Σεβιλιά κι' ἔγινε ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Τὴν Κατινούλα τὴν εἶχανε σπῆτι ὄχι μόνο σὰ συγγένισσα ἢ καὶ σὰ μάνα, τὴν εἶχανε σὴν προστατίσσα καὶ σὴν πλάσμα πού εἶναι ἀνώτερης ἀνάδης, πού τάγαποῦνε καὶ τὸ προσκυνοῦνε συνάμα. Κοίταζε τί θὰ πῇ στεργόζωτα, γιὰ νὰ κάμῃ κουράγιο, γιὰ νὰ μὴν τὰ χτυπήσῃ ὅλα κάτω, ὕστερις ἀπὸ τὸ μεγάλο τὸ δυστύχημα, τὸ ἀφάνταστο. Μπορεῖ τὸ γραμματάκι ἐκεῖνο τοῦ Μιράνου νὰ τῆς ἔδωκε δύναμιν, νὰ τῆς χρησίμευε γιὰ φυλαχτό. Δυὸ χρόνια κατόπι, βρέθηκε στὴν ὑγείᾳ τῆς τόσο καλὰ, πού τὴν πήρανε τὰ κλάματα.

«Ὁ ἀφέντης! Ὁ ἀφέντης μου ὁ ἅγιος! Κρίμα νὰ μὴ μὲ δῇ δλότελα γιὰτρεμένη, ὅπως εἶμαι σήμερᾳ. Μᾶς ἀποχαιρέτησε μὲ τὸν καημὸ πῶς ἴσως κ' ἔχω ἀκόμη νὰ κινυνέψω. Μὰ—καὶ—τῶλεγε μέσα τῆς ἀφτό, μὲ τὴν καρδιά τῆς—ὁ ἀφέντης θὰ πέθανε φτυχισμένος, ἀφοῦ πῆγε στὴ Βενετιά, νὰ μιλήσῃ τῆς Κυρίας».

Ἡ χρονὴ πού χάθηκε ἡ Κατινούλα τὴν γιαιτρεῖα τῆς στὰ γεμάτα, στάθηκε μοναδική. Λίγο λίγο, ἀδυνάτισε, λίγινεψε, σὰ νὰ μαράθηκε τὸ ρόδο· χλωμὸ τὸ πρόσωπό τῆς. Δὲν πονοῦσε πονοῦσε, εἶχε ὁμως

πράσινο πότε γιὰ τὸ ἕνα, πότε γιὰ τὸ ἄλλο, γιὰ τίποτις καὶ γιὰ ὅλα. Μ' ἕνα λόγο, ἔπρεπε νὰ τὴ νοιάζονται μὲρα νύχτα. Πολλὲς φορὲς δὲ θέλησε νὰ κατεβῇ οὔτε στὴν τραπέζια. Τὸ περισσότερο, καθότανε στὴν κρεββατοκάμαρα τοῦ Ἀντρέα ἢ στὸ ἐργαστήρι, πού τάφηνε ἀπαράλλαχτα καθὼς καὶ πρῶτα. Πήγαινε μὲ τὴ Μοιρίτα, ἔβραφε, συγύριζε ἢ διάβαζε. Ὡστόσο κι' ἀπὸ τὴν κρεββατοκάμαρα κι' ἀπὸ τὸ ἐργαστήρι, πάντα, τὸ σπῆτι, τὸ νοικοκεριόν, τὸ κυβερνοῦσε ἡ Κατινούλα. Ἡ Ἄννα, πού εἶχε κράση πολὺ γερὰ καὶ πού πρᾶμα δὲν τὴν πείραζε στὴν ὑγείᾳ τῆς, εἶδεινε λιγώτερον ἀντίδραση στὴν ὑγείᾳ τῆς ψυχῆς τῆς. Ὁ θάνατος τοῦ ἀδερφοῦ τὴν ἀπόσωσε. Ἡ γλυκειὰ τῆς ἡ ἀφερμαῖα ἐγίνε τόσο μεγάλη πού τόντις καταντοῦσε νὰ μὴ βλέπῃ, νὰ μὴν ἀκούῃ, νὰ περιφέρεται σὴν σπῆτι, στὴν ἀβλή, στοὺς δρόμους, σὴν ὄνειρο πού περπατεῖ, σὴν ἴσκιος πού διαβαίνει. Τὸ ἤξερε καὶ τὴ σταναχωροῦσε, καὶ δὲν μπορούσε νὰ τὰλλάξῃ. Βυθιζότανε ὁ νοῦς τῆς σὲ μιὰ νάρκη, σὲ μιὰ λήθη, σὲ μιᾶν ἀκίνησι, πού λὲς κι' ἀποκοιμίζε τὸν ὁργανισμό τῆς. Μπορεῖ πάλι νὰ εἴτανε ἀντίδραση καὶ τοῦτο· ἀντίδραση τοῦ ὁργανισμοῦ πού ἐννοιοθε πῶς ἂ δὲν ἀποκοιμίζε τὸν καημὸ, θὰ τὴ σκότωνε.

κὸ τὸ Ραμπὰ πού δὲν ξέρει καλὰ καλὰ ἂν «ἐξέλιξη» καὶ «πρόοδος» εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶμα. Μὰ ἐγὼ παθαί-
νω καὶ χειρότερα. Ἀπὸ μεγάλη μου στενομουαλιά
οὔτε τί θὰ πῇ τὸ καθένα χωριστὰ μπορῶ νὰ νοιώσω.
Πρόοδος; προβαίνει κανένας ἢ κάτι, κατὰ κάποιο
σημάδι; Τί εἶναι αὐτὸ τὸ σημάδι; Ἀραγε μὴν πᾶει
νὰ πεῖ προκοπή; ἢ μήπως·κι' ὅταν πᾶει νὰ χαντα-
κωθεῖ κανένας, κι αὐτὸ τὸ λένε πρόοδος; καὶ γιατί
νὰ μὴν τὸ λένε ἔτσι, ἀφοῦ εἶναι πρόοδος νὰ χαντα-
κόνεται ἡ Γαλλία ὅπως χαντακόνεται; Καὶ ἡ λέξη
«ἐξέλιξη» ξέρω πὼς πᾶει νὰ πεῖ ἐπάνω κάτω ἄλ-
λαγὴ. Τὴν ἀνακάλυψαν οἱ Ἀγγλοὶ σοφοὶ τοῦ καιροῦ
μας γιὰ νὰ ἐκφράσουν τίς λογικὲς παραδοξολογίες
τοὺς πού μπορεῖ νὰ εἶναι λιγὰκι ἀλήθειες καὶ λι-
γάκι ψευτιές.

Ὁ κ. Βασιλικὸς μὲ τρομερὴ φούρια ξεσηκώθηκε
ἀνασκουμπώθηκε καὶ ξεσπάθωσε. Ἡ ριζοσπαστικὴ
του αὐτὴ ἐπαναστατικὴ φούρια ἄξιζε καλλίτερο πε-
ριεχόμενο. Ἄν καὶ δὲν ξέρω. Ὁ ριζοσπάστης αὐτός
μόλις ἔφτασε νὰ ξεστομίσει τὴ λέξη «ἐπαναστάση»,
βιάστηκε νὰ βάλει ἀποκάτω μιὰ σημειωσούλα γιὰ
νὰ ὁρμηγήσῃ τὸν κατατρομαγμένο κοσμάκη πὼς ἐπα-
νάστασις δὲ θὰ πεῖ ν' ἀδράξῃ ὁ λαὸς τὰ τουφέκια,
παρὰ ἔχει τὴ ἀνεώτερη κοινωνικὴ τῆς σημασίας (j)

Ἄν δὲν ἔβαζε αὐτὴ τὴν ἐξήγησιν, πολλὰ μπο-
ρῶσε νὰ ὑποθέσει ὁ κ. Εἰσαγγελέας καὶ νὰ τόνε χώ-
σει ἐξαφνα μέσα. Καὶ ἴσαμε καὶ δὲν πῆγαινε τὸ θάρ-
ρος τοῦ κ. Βασιλικοῦ.

Ἀραδιάζει ἔπειτα πολλὰ ὁ κ. Βασιλικός, βρίζει
τοὺς Ρωμιούς, γιατί δὲν ἔχουν ὄρεξιν νὰ φᾶν πολὺ, τίς
Ρωμιές γιατί δὲ γίνονται ὅλες φοιτήτριες νὰ τρέ-
ξουν στίς Εὐρώπες, γυρεύει σιδηροδρόμους, τράμ, ἡ-
λεκτρικά καὶ δὲν ξέρω τί ἄλλο, γινώρισε τοὺς βαλ-
κανικούς λαούς καὶ τοὺς βεῖκε καλλίτερος ἀπὸ μᾶς
(πὺ ἀπροσδευτικούς βέβαια) γιατί ἔχουν μέσα στίς
Σκουφίνες καὶ Σομπράνες τοὺς μερικούς ψευτοσοσια-
λιστές, ψευτοριζοσπάστες, ψευτοφιλελεύθερους, πού
δὲν ξέρουν τί τοὺς γίνεται καὶ μὲ λίγα χρήματά ἢ
λίγο κνούτι ἀκολουθοῦν ὅποιον καὶ ἄναι...

Δὲ βλέπω τίποτε ἄξιο νὰ ἐνθουσιάζει κανένα αὐ-
τοῦ μέσα. Δὲν εἶμαι κακὸπιστος, ὅχι, ξέροι τί θέλε-
τε νὰ πῆτε, ξέρω πὼς ἀπὸ τὸν πόλεμο ἀναμεταξὺ
στίς κοινωνικὰς τάξεις προσμένετε τὴν ἀναγέννησιν
τῆς μικρῆς Ἑλλάδας. Αὐτὸ ἴσως — μ' ὅλη τὴ μι-
κρότητά του — μπορῶσε νὰ ἐνθουσιάζει κανένα. Τί λέ-
τε; Νὰ δῆτε ἐξαφνα τὸ Ἑλληνικὸ Βασίλειον νὰ με-
ταμορφωθεῖ μονομιάς σὲ Κάτω χώρες. Θὰ πῖναμε ὁ-

λοι πολλὴ μπίρα, θὰ τρώγαμε λαχανομαζὰ καὶ λου-
κάνικα μπόλικα, θὰ καπνίζαμε ἡδονικά ὀλλαντέζι-
κα χοντρά πούρα, καὶ θὰ ζούσαμε μὲ περίσσια αεὺ-
μαίρια. Δὲ θὰ βρίσκονταν πιά κρασάδες γιὰ νὰ
τσιρίζουν καὶ νὰ κάνουν παράπονα στὴν Κυβέρνησιν
οὔτε νὰ ταραῖζον τὴν ἡσυχίαν τοῦ κ. Βασιλικοῦ, γι-
ατί θὰ εἶχαν πνιγεῖ ἀπὸ τοὺς μπιράδες.

— Κ' ἔπειτα; . . .

— Ἐ, ἔπειτα αὐτὰ ἐβαίνομεν πρὸς τὴν... Πρό-
δον».

— Οὐφ! Λίγο καθαρὸν ἀέρα γιατί σκάνω!

*

Θὰ μιλήσω λίγο σοβαρὰ μὲ τὸν κ. Σκληρὸ πού τὸν
ἐκτιμῶ γιὰ τὸ καθάριο μυαλό του καὶ τὴν ἡσυχίαν
πού συζητεῖ ὅλα, καὶ καθίζει στὸ κάθε τι τὸ σύ-
στημά του. Θὰ τὸν ἤθελα μονάχα λιγὰκι πὺ ἂν-
θρωπο σωτὸ καὶ λιγώτερο σκλάβο τῆς ἐπιστήμης.
Σὲ κανένος τίς θεωρίες ὁ ἄνθρωπος δὲν ταιριάζει νὰ
σκαβώνεται, οὔτε στίς δικές του. Καὶ τῆς ἐπιστή-
μης ὑπάρχουν σύνορα. Πρέπει νὰ τὰ βλέπει ὁ ἀλη-
θινὰ σοφός. Ἀπὸ τὰ λόγια μου αὐτὰ καταλαβαίνει
ὁ ἀναγνώστης, πὼς δὲ μοῦ πολυχρέσουν οἱ θεωρίες
καὶ τὰ συστήματα, οὔτε καὶ σαστίζω μπροστὰ στὴν
ἐπιστήμην, οὔτε ξιππάζομαι, ὅπως τὰ ⁹⁹⁹/₁₀₀₀ τῶν
συγκαιρινῶν μου Εὐρωπαίων. Τὴν ἐπιστήμην δὲν τὴν
πολυπιστεύω, καὶ ἡ ὑπερβολικὴ πίστις τοῦ κόσμου σ'
αὐτὴν μοῦ φαίνεται ἐμένα σὰν καμιά ἀρώστια τοῦ
καιροῦ μας — ἴσως σύμπτωμά κι' αὐτὸ ξεπεσμοῦ με-
ρικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἐπιστημονικὸ πνεῦμα,
ἀφοῦ ἐξαπλώθηκε στοὺς ἀρχαίους λαούς, τοὺς ἔφαγε.
Νὰ δοῦμε μᾶς τί θὰ μᾶς κάμῃ.

Μοῦ φαίνεται πὼς φρόνιμο θὰ εἶταν νὰ βάζαμε
κάποια σύνορα· ἐμεῖς, οἱ πολλοί, νὰ ζοῦμε καὶ νὰ
συλλογιζόμεστε ὁλοτέλεια ἔξω ἀπὸ τὴ μολυσμένη ἀτ-
μοσφαῖρα τῆς ἐπιστήμης — ὅσο γιὰ τοὺς ἐπιστήμονες,
αὐτοὶ νὰ κρατοῦν τὴν ἐπιστήμην γιὰ τὸν ἑαυτοῦ τους
καὶ ὁ τι χρειάζομαστε ἀπ' αὐτοὺς νὰ τοὺς τὸ γυρεύου-
με. Ἐνῶ αὐτοὶ ἔχουν τώρα πλημμυρίσει τὸν κόσμον.

Θὰ μοῦ πῇ βέβαια ὁ κ. Σκληρός· «Καὶ λοιπὸν
δὲν παραδέχεσαι πὼς θὰ φανερωθοῦν καὶ στὴν Ἑλ-
λάδα πόλεμοι ἄγριοι μὲ μέρη ἀνάμεσα στίς κοινωνι-
κὰς τάξεις;»

Καὶ θὰ τοῦ ἀποκριθῶ· Εἶμαι, κ. Σκληρέ, πο-
λιτικός. Μεῖς οἱ πολιτικοὶ πηγαίνουμε σύμφωνα μὲ
τίς περιστάσεις — δηλαδὴ βλέποντας καὶ κάνοντας. Ὁ
καλὸς πολιτικός μὲ τὸ δυνατό ψυχολογικὸ του μάτι
προβλέπει πολλὰ πού εἶναι νὰ γίνουν καὶ προετοιμά-

ζεται νὰ τὰ δεχτῇ, νὰ τὰ διορθώτῃ ὅσο μπορεῖ, νὰ
τὰ μπαλώσῃ προσωρινά, νὰ τὰ ξεριζώσει τελειωτι-
κά ἂν μπορεῖ καὶ εἶναι ἀνάγκη, νὰ τὰ σπρώξῃ νὰ
μεγελώσουν, νὰ δυναμώσουν, νὰ πάρουνε δρόμον, ἂν
κρίνῃ πὼς ἔτσι πρέπει. Τί πρᾶμα ὅμως κανονίζει ὅλες
οὗτὲς τίς πράξεις του; Πὼς ξέρει καὶ διαγνώσκει σὲ κά-
θε περίστασιν τί πρέπει; Ἄν εἶναι πολιτικός ὅπως
χρειάζονται τὰ κράτη, θὰ ἔχει νόμον ἀπαράβατον καὶ
σταθερὸν τὸ αὐστηρὸν πολιτικὸν συμφέρον τοῦ κράτους,
δηλαδὴ τὴν αὐτοσυντηρησικὴν τοῦ κράτους, καὶ τὴν νίκην
τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ὅς εἶναι καὶ εἰς βέρος ἄλλων κρα-
τῶν. Αὐτὸ ἤθελαν νὰ πῶν καὶ οἱ Ρωμαῖοι — οἱ με-
γάλοι πολιτικοί — μὲ τὸ *Salus populi suprema
lex esto*. Ἀλλὰ πρότερον δῶ, κύριε Σκληρέ, ἰδῶ εἶ-
ναι ὁ κόμπος. Πρέπει λοιπὸν νὰ θυσιαστοῦν τὰ συμ-
φέροντα τῆς κάθε τάξης; οἱ προλετάριοι πρέπει νὰ
ἀρρωστήσουν, νὰ μείνουν δίχως ψωμί, γυμνοί, χωρὶς
σπίτια, νὰ χαντακωθοῦν, νὰ χαθοῦν ὁλοτέλεια, νὰ πε-
θάνουν; (Βλέπω δάκρυα στὰ μάτια σου, κ. Σκληρέ,
γιατί; μὴν εἶσαι καὶ σὺ σπλαχνικός, φιλάνθρωπος,
μαλακός; — καὶ τότε εἶσαι καθαυτὸ τοῦ καιροῦ μας
φαινόμενο, ἢ μήπως, ἐπειδὴ παίρνω ἄλλη βῆσιν στίς
σκέψεις μου ἀπὸ σένα, λυπηθήκαμε πού σὲ βγαζῶ ἀπὸ
τὸ σύστημά σου;)

Ναί, ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ ζήσουν ἔτσι οἱ ἐργάτες
ἂν τὸ κράτος ἔχει γενικώτερες δουλειές νὰ κοιτάξῃ.
ἂν δὲν εἶναι σοβαρὸς κίντυνος γιὰ τὸ κράτος — ὅς ζή-
σουν ἀκόμα ἔτσι. Ἄν πάλι εἶναι νὰ σηκωθοῦν, ὅς
κάμουν τὸ σηκωμὸ τους, καὶ θὰ πάρουν μὲ τὸ αἶσιν
τὸ θέλω» ἄλλο κανένα κόκκαλον γιὰ νὰ ζήσουν. Ἄν
ὁ σηκωμὸς αὐτὸς καταντήσῃ μεγάλος σὰν τὴ γαλ-
λικὴ ἐπαναστάσις, θὰ ἀλλάξῃ ἡ τάξις που κυβερνᾷ
καὶ ἔθρβῃ νὰ κυβερνήσῃ ἄλλη τάξις. Αὐτὸ ὅμως δὲ
μ' ἐνδιαφέρει. Ὅποια τάξις κι' ἂν θέλῃ ὅς ἔθρβῃ, ἂν
μπορεῖ, νὰ κυβερνήσῃ, σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντά
της καὶ τὰ ἰδανικά της. Φτάνει τὸ κράτος νὰ ζεῖ,
νὰ στέκεται στὰ πόδια του, νὰ μπορεῖ νὰ ἔχει τὴ θέ-
σιν του ἀνάμεσα στὰ ἄλλα κράτη. Καθε τάξις
πού κυβερνᾷ ἓνα κράτος πρέπει μεταξὺ τῶν ἰδανικῶν
της (στίς φαντασίες της, νὰ ποῦμε) νὰ ἔχει καὶ τὴν
εἰκόνα τοῦ κράτους, τὴ συνείδησιν πὼς κάτι τι κοινὸ
ἔχουν ὅλοι ὅσοι κάνουν τὸ κράτος, καὶ ὅλες οἱ τάξεις
τῆς κοινωνίας, καὶ ὅτι καὶ οἱ ἄλλες τάξεις, μ' ὅλες
τοὺς τίς διαφορές, ἔχουν κάποια κοινὰ αἰσθήματα,
κοινὲς ἰδέες, κοινὲς παραδόσεις, κοινὰ συμφέροντα, κοι-
νὲς ἀνάγκες, καὶ τὴ μεγάλη ἀνάγκη τῆς ἀλληλεγγ-
γῆς ἀναμεταξὺ τους. Δὲν μπορεῖ νὰ τὰ παραγνώ-

Κάποτες ἐρχότανε στὴν κρεββατοκάμαρα τοῦ
Ἀντρέα, κοίταζε, ἀκούμποῦσε ἀπαλὰ τὸ χέρι της
στὴν πολυθρόνα τῆς Κατινούλας καὶ τῆς ἔλεγε·

— «Τί ἔχουμε σήμερα τὸ τραπέζι; Πρόσταξες;
Καλὰ πού εἶσαι δῶ, Κατινούλα μου. Καὶ φιλιόντα-
νε οἱ δύο γυναῖκες, ὠφρανεμένες, χῆρες, πού νὰ ποῦ-
με, κ' οἱ δύο.

Κ' οἱ δύο τοὺς εἶχανε ἀλήθεια κάμποσες αἰτίες
νὰ λυποῦνται, νὰ παρηγοριοῦνται ἀνάμεσά τους. Μὲ
τὸ θάνατον τοῦ Ἀντρέα δὲν ἀποκορυφώθηκαν οἱ δυ-
στυχίες. Ὁ Πάβλος τὰ πῆγαινε πολὺ ἄχαμνά. Δὲν
ἄκουσε τὸν πατέρα. Τὸ πείσμα, ὁ ἔρωτας κ' ἡ τέ-
χνη τῆς Λίζας τὸν καταστρέψανε. Τὴν πῆρε, παν-
τρεφτήκανε. Δὲν παραβρέθηκε στὸ γάμον κανεὶς ἀπὸ
τοὺς δικούς του. Μόνο ἡ Κατινούλα δὲ βάσταξε καὶ
τοῦ ἔκαμε γραμματάκι, ὅπου τοῦ μιλοῦσε γιὰ τὸν
Ἀντρέα. Γλήγορα θυμῆθηκε ὁ Πάβλος τὰ λόγια
τοῦ μακαρίτη. Μιὰ καὶ τὸν ἔβαλε στὸ χέρι της ἡ
μαντάμα, μιὰ καὶ σιγουραρίστηκε πὼς τέλειωσε καὶ
δὲ θὰ τῆς ξεφύγῃ, ἄρχισε ἡ κόλασις. Σὰ μαλλώννα-
νε, τοῦ παινοῦσε τὸν ἄντρα της, πού τὸν ντρόπιασε,
λέει, πού τὸν ἔδειρε δημόσια — εἴτανε τότες ἀγῶρι
μικρὸ — καὶ δὲν κούνησε δάχτυλον ἀφτός. Τὴν ἔδε-
νε τώρα ὁ Πάβλος. Ἡ βαριομάρα, ἡ σιχασιά, τὸ

συναίσθημα τῆς χαμένης του τῆς ζωῆς, ἡ ἀνάμνη-
σις τοῦ χολοσκασιμένου τοῦ πατέρα, ἡ ἀμφοτεροῦ του
νὰ καταπιασθῇ καὶ τίποτις σπουδαῖο, οἱ ἀτάξιες,
τάτοπα πού τὸν παρητραβήσανε, οἱ συνέπειες τῆς
ψέφτικης ἀγάπης, τὸν ξεφτυλίσανε. Μιὰ μέρα ση-
κώθηκε ὁ Πάβλος κ' ἔφυγε γιὰ τὴν Ἀμερική. Δυὸ
χρόνια βάσταξε ὁ γάμος· τὴν εἶχε παρμένη ἓνα χρό-
νον σωτὸ ἀφοῦ πέθανε ὁ πατέρας. Μὲ τὸ φεβγωμὸ
τοῦ Πάβλου, τὴν τρίτην χρονίαν, ὅπως εἶπαμε, ἔλλα-
ξε κ' ἡ Κατινούλα στὴν ὑγείαν της.

Ἀλλάξε κι ἀπὸ τὴ λατρεῖα της γιὰ τὸν Πάβλο,
πού ὅτι κι ἂν ἔκανε, πάντα στάπνοθαθ' της τὸν
φύλαγε καὶ τὸν ἀγαποῦσε, ἔλλαξε κι ἀπὸ τὴ μεγα-
λήτερη λατρεῖα της γιὰ τὸν Ἀντρέα, πού νόμιζε
πὼς ζοῦσε πλάγι της, τῆς ἔβλεπε καὶ πονοῦσε. Ὁ Ἀν-
τρέας, γιὰ τὴν Κατινούλα, γιὰ τὴ Μοιρίτα, γιὰ τὴν
Ἄννη τὴν ἴδια, λὲς καὶ δὲν πέθανε, λὲς κ' ἔρημο
δὲν τάφῃσε τὸ σπῆτι. Μιὰ θεόγλυκη ἀτμοσφαῖρα λύ-
πινης, παντοτινῆς παρουσίας κι ἀγάπης παντοτινῆς
εἴτανε παντοῦθε στὸ σπῆτι περεχυμένη, στίς κάμαρες,
στὴν ἀδελή, στὴν ἀλλέα καὶ στὸν μπαξέ. Ἡ καλο-
σύνη τοῦ ἀνθρώπου δὲν πεθαίνει· δὲν πεθαίνει ὁ νοῦς
πού δημιουργεῖ ζωὴ. Πολλὲς φορές ὁ Ἀντρέας, στὸ
Μπ..., στὸ Παρίσι, στὸ Χαμονοκόρφι, ἀκόμη καὶ σὰ

χάδεθε τὸ φύλλον τῆς Ὀλίας κάτω στὸ περιβόλι, ἀ-
κόμη καὶ στὸ κιστὶ τοῦ Μιράνου, σὰν ἄκουσε τὴ
φωνὴ τοῦ πουλιοῦ, πολλὰς φορές ὅταν τὸν παρηδέρ-
νανε οἱ καημοί, ταράχτηκε μὲ τὴν ἰδέαν τῆς ἀθανα-
σίας τῆς ψυχῆς. Τί φοιχτὸ πρᾶμα, συλλογιότανε. νὰ
εἶναι ἡ ψυχὴ μας ἀθάνατη! Νὰ μᾶς θωρῇ ἀπὸ μα-
κριά, νὰ μὴν μπορῇ νὰ ζιγώσῃ, νὰ μὴν εἶναι ὁ ἄ-
θρωπος ὁ ἴδιος, νὰ μὴν εἶναι ἴδια κ' ἡ ψυχὴ μας!
Κι ἄμα ἡ δυστυχία μᾶς πλακώνει, κι ἄμα, γιατί
ἄχ! γίνεται καὶ τοῦτο, ἄμα ξεχνοῦμε τοὺς πεθαμ-
μένους, ἄμα περαστροῦμε, ἄμα σκουντάφτουμε, ἡ
ζῆνη φεβγάτη ψυχὴ νὰ κλαίῃ πού δὲν τὴ θέλουμε ἢ
πού δὲν τῆς εἶναι δυνατό νὰ μᾶς βοηθήσῃ! Μὰ μή-
πως δὲ φτάνει, μὲ τὰ χρόνια, μὲ τὸν καιρὸ πού περ-
νᾷ, μήπως δὲ φτάνει πού ἀλλοζοῦμε, γιὰ νὰ παιδέ-
βεται ἡ ἀγέραστη ψυχὴ πού μᾶς παραίτησε, ἀφοῦ,
ἀλλάζοντας ἐμεῖς καὶ μνήσκοντας ὅπως λένε, ἀχά-
λαπτη ἐκείνη, δὲ ζοῦμε πιά ἐνωμένοι; Τέτοιο βᾶ-
σανο τῆς ψυχῆς δὲν τὸ παραδεχότανε, τάποτιναζε ὁ
Ἀντρέας ἀπὸ τὸ λογισμὸν καὶ ἀπὸ τὴ λογικὴν του. Πα-
ρηγοριότανε μὲ τὴν ἰδέαν τὴν πεθαμένου ζῆ στοῦ
ζωντανοῦ μέσα τὴν ψυχὴ. Καὶ γιὰ νὰ ζήσῃ, γιὰ νὰ
μελετιέται, γιὰ νὰ γαπῆται κ' ὅστερις ἀπὸ τὸ θάνα-

ρίσει αυτά ή τάξη που κυβερνᾷ, γιατί ἄλλοιως δὲ στέκεται.

Ἡ διαφορὰ μεταξύ σένα, κ. Σκληρὲ, καὶ τοὺς δημοτικιστὰς μπορεῖ νὰ εἶναι, καθὼς λέει, πὼς τοῦτο εἶναι μεταφυσικοὶ ἐνῶ σὺ εἶσαι διαλεκτικὸς (ὅπως λέει ὁ Χέγκελ). Ἀλλὰ ἡ διαφορὰ μεταξύ τῶν δυο-νῶ μας εἶναι, κ. Σκληρὲ, ὅτι σὺ ταραξέσαι πάρα πολὺ μὲ τὰ συμφέροντα μιᾶς τάξης ἢ καὶ δυό, ἢ καὶ μὲ τὰ μαλλιοτραβήγματα τοὺς—ἴσως εἶσαι καὶ σὺ σπλαχνικὸς, χωρὶς νὰ τὸ πολυνοιώθεις, (ἡ ὑπερβολικὴ ψυχοπονία εἶναι καὶ αὐτὴ σημάδι τοῦ καιροῦ μας)—ἐνῶ ὁ ἄλλθινὰ σκληρὸς εἶμαι ἐγὼ, ὁ πολιτικὸς, πού μὲ ταραξουν, ἂν καὶ τὰ βλέπω, τὰ μαλλιοτραβήγματα ἀπὸ τάξη σὲ τάξη, εἴτε ἀπὸ ἄτομο σὲ ἄτομο, καὶ κοιτάζω προπάντων τὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους. Τίς τάξεις τίς λογαριάζω καὶ αὐτές, ἀφοῦ καὶ αὐτὲς εἶναι μέσα στὸ ἔθνος, ἀλλ' οὔτε τόσο τίς ξεχωρίζω ὅπως σὺ, οὔτε τίς ἐπικρατοῦσάς τους τίς θεωρῶ ἀπαραίτητες ἀφοῦ ἀνταγωνισμὸς ὑπάρχει καὶ μπορεῖ ἐλεύθερα πάντα νὰ γίνηται. Σὺ παίρνεις βᾶση καὶ ἀρχὴ γιὰ τίς σκέψεις σου τίς κοινωνικὰς τάξεις. Παίρνεις ἓνα μεγαλωτικό φακὸ καὶ ξεδιαλύνεις τοὺς οικονομικοὺς λόγους πού πλάθουνε τίς τάξεις. Καὶ ἀπ' αὐτοῦ προχωρεῖς καὶ βγάζεις συμπεράσματα λογικά καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ σου. Ἀλλ' ὁ φακὸς σου μεγαλώνει πάρα πολὺ ἐκεῖνα πού μ' ἐπιμονὴ παρατηρεῖς. Πιάνεις τὰ πλήθη καὶ χάνεσαι αὐτοῦ μέσα καὶ ὅλα ἀπὸ κεῖ γυρεύεις νὰ τὰ βρεῖς. Τὴ μεγάλη δύναμη πού μὴ ἐξαιρετικὴ ἰδιότητα μπορεῖ νὰ μαζέψει στὰ χέρια της δὲ φαίνεται νὰ τὴν διακρίνεις καλὰ, οὔτε τὴν ὑπερβολικὴ σπρωξίξ πού μπορεῖ τὴν κατάλληλη στιγμή νὰ δώσει σ' ἓνα ἔθνος δόλοκαίρο—ὅχι μονάχα σὲ μιὰ τάξη—μιὰ ἰδέα, καὶ ὅταν δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ στομάχι.

Ἐγὼ γιὰ βᾶση τῆς σκέψης μου βάζω τὸ salus populi, τὴ σωτηρία, τὴ ζωὴ ὅλου τοῦ ἔθνους πού μὲ γέννησε. Ἀγαπῶ ὅλες τίς τάξεις τοῦ ἔθνους μου καὶ κάποτε δὲν τίς ξεχωρίζω. Τὰ παλέματα τῶν ἀτόμων καθὼς καὶ τῶν ἐμάδων τῆς κοινωνίας μου δὲν τὰ πολυλογαρίζω παντοῦ καὶ πάντα ὑπάρχουν. Δὲ συλλογιζομαι συχνὰ τὰ στομαχικὰ συμφέροντα. Δὲ λυποῦμαι κείνους πού, μὴ ξέροντας νὰ βροῦν ψωμὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα. Ἀξίος ὁ μισθὸς τους. Ἐ-τσι δὲ μὲ πολυσκοτίζουν οὔτε οἱ ἄρρωστοι καὶ οἱ ἀρρώστιες τους. Πιστεύω πὼς ὅταν ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ στίς τάξεις—πού ὑπάρχει πάντα—μπεῖ στὴν πρώτη γραμμὴ καὶ γίνῃ ἡ πρώτη φροντίδα καὶ σκέ-

ψη τῶν ἀνθρώπων ἑνὸς κράτους, καὶ γίνῃ αὐτὸ ἰδι-νικὸ καὶ ὅλα, τὸ κράτος αὐτὸ δὲν εἶναι πιὰ γιὰ νὰ ζήσει. Μπορεῖ τὸ ἔθνος νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ μὲ τὸ κράτος θὰ χαντακωθεῖ. Πιστεύω καὶ τοῦτο πὼς μιὰ ἰδέα ἅμα καταφέρει ἓνας ἢ πολλοὶ νὰ τὴ βάλουν στὸ κεφάλι ἑνὸς ἔθνους, ὅχι μόνο δύσκολα βγαίνει, ἀλλὰ ὅσο ὑπάρχει μπορεῖ νὰ σπρωξεί τὸ ἔθνος νὰ ἀναποδογυρίσει βουνα, καὶ τὰ δικά του τὰ συμφέροντα τὸ κάθε ἄτομο γιὰ καιρὸ νὰ τὰ ξεχάσει. Καὶ πιστεύω πὼς ἓνας ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ ζεῖ περισσότερο ἀπὸ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων : Μ' ἀρέσει ὁ ἄνθρωπος, δὲ μ' ἀρέσουνε τὰ πλήθη μὲ τὴ χοντροκοπιὰ τους. Ἐχουν βέβαια δύναμη τὰ πλήθη, ἀλλὰ καὶ ὁ ἓνας ἄνθρωπος ἔχει δύναμη πρὸς τὴν καὶ πρὸς ὁμορ-φη. Δὲν πιστεύω ποτὲ πὼς οἱ μεγάλοι ἄντρες ἐπεσαν ἀπὸ τὸν οὐρανὸ οὔτε πὼς ξέρουν αἰετ ἀποκαλύψ-ψευας μυστικὰ πού δὲν τὰ ξέρεῖ τὸ πλήθος. Εἶρω καὶ πὼς γιὰ νὰ βγαῖ ἓνας Σαίξπηρος χροιάστηκε γιὰ ἓναν αἰῶνα οἱ δραματογράφοι καὶ θεατρίνοι νὰ πληθύνουν τόσο στὴν Ἀγγλίᾳ πού νὰ καταστήσουν τάξη καὶ προλετάραιοι. Ἀλλὰ πιστεύω πὼς οἱ κοινωνίες τίποτε ἄλλο δὲ χρησιμεύουν παρά γιὰ νὰ ξεφυτρώνουν ἀπὸ μέσα τους ἐξαιρετικοὶ ἄνθρωποι, καὶ γιὰ τοῦτο ὀνομάζω τίς κοινωνίες μαγεριά ἀνθρώπων. Στίς κοι-νωνίες ἐπάνω ἀκουμποῦν οἱ λιγαστοὶ πού φανερόν-ται ἐξαιρετικοὶ ἄνθρωποι, ἀπὸ τίς κοινωνίες παίρνουν τὴ δύναμή τους, τὸ εἶναι τους, ὅλα, μὰ εἶναι διαφο-ρετικοὶ ἀπὸ τὴν κοινωνία, καὶ αὐτὸ μ' ἀρέσει.

Βλέπεις μὰς χωρίζουν, τὸν κ. Σκληρὸ καὶ μένα, οἱ ἰδιοσυγκρασίες μας.

Ἀλλὰ τώρα θὰ μιλήσω γιὰ ἓνα τελευταῖο ζήτη-μα πού δὲ μὲ φαίνεται νὰ τὸ σκέφτηκε καλὰ ὁ κ. Σκληρὸς.

*

Σ' ὅλο τὸ βιβλιαράκι ἀναφέρεται ἡ Ἑλλάδα ὡς διδόμενα, ὡς βᾶση ἀσάλευτη. Μὰ ποῖός λείει πὼς εἶ-ναι ἡ Ἑλλάδα πραγματικότητα ;

Μὴ φοβᾶστε, δὲ μὲ ταραξουνε βυζαντινὰ ὄνειρα, δὲν ἔχω στὸ νοῦ μου τὴ Μεγάλη Ἰδέα. Ἐκαμε τὴ δουλειά καὶ αὐτὴ γιὰ μιὰν ὥρα, καὶ τὴν ὥρα ἐκείνη εἴχανε πραγματικότητα.

Ἀλλὰ ρωτῶ τὸν κ. Σκληρὸ τί θὰ ἔλεγε ἂν βρί-σκουνταν αὐτὸς σὲ κάτι περιστάσεις πού βρέθηκε ἐγὼ ἔξωρα. Φέρω παραδείγματα, γεγονότα. Κρίσεις δὲν κάνω, παρατηρῶ μονάχα.

1). Τὸ Ἑλληνικὸ τὸ Κράτος εἶναι καὶ πέρα, μὲ τὰ σύνορά του. Ἐγὼ ἀπ' αὐτὸ βρίσκονται ἄλλα

κράτη. Σὲ μιὰν ἐπαρχία ἑνὸς ἀπὸ τὰ τριγυρινὰ κρά-τη γίνονται σφαγὴ ἀνθρώπων, καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι Ἕλληνες, καὶ ὅσοι σώθηκαν ἀπὸ τὴ σφαγὴ, γιὰ νὰ γλυτώσουν φεύγουν ὅπως ὅπως στὸ Ἑλληνικὸ κράτος.

2). Σ' ἓνα νησί ἑνὸς ξένου κράτους βαρυστή-σαν πιὰ νὰ τυραννιοῦνται οἱ κάτοικοι (Ἕλληνες) ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ μονοπωλίου τῶν καπνῶν—πού σκλάβωσαν μὲ τὸ χρέμα τους καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἐπίσημους τυράννους (Τούρκους) καὶ τοὺς κάνουν ὅ,τι θέλουν, διοικοῦν αὐτοὶ τὸ νησί ἀντὶ γιὰ τοὺς Τούρ-κους—λοιπὸν βαρυστήσαν οἱ κάτοικοι καὶ σηκώθη-καν στὸ πόδι καὶ εἶπαν πὼς θέλουν νὰ ἐνωθεῖ τὸ νησί τους μὲ τὴν Ἑλλάδα.

3). Σ' ἓνα ἄλλο νησί, μισοανεξάρτητο, καὶ προνομιοῦχο, θέλει νὰ χώσει τὴ μοῦρη του παρὰ πολὺ ἓνας Βεζύρης ἀπὸ τὴν Πόλη, καὶ οἱ κυβερνήτες τοῦ νησιοῦ δὲν τοὺς ἀρέσει αὐτὸ καὶ σηκώνουν τὸ νησί στὸ πόδι, γυρεύουν βοήθεια ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς τους ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ζητοῦν ἐνωση καὶ αὐτοί.

4). Ἐνν χωριὸ στὴ Θράκη (Τούρκικο κράτος) φτωχὸ καὶ κακομοιριασμένο πού μόλις μπορεῖ καὶ ζεῖ μὲ τὴν ψωροκαλλιέργεια πού κάνει, ζητᾷ ὡς τόσο δάσκαλο καὶ σχολεῖο, γιατί οἱ γερόντοι θέλουν τὰ παιδιὰ τους νὰ μάθουνε γράμματα, σὰν καὶ καλὸ τοὺς φαίνεται αὐτό. Μὰ αὐτοὶ δὲν ἔχουν ἀρκετὰ χρήματα γιὰ νὰ πληρύνουν τὸ δάσκαλο, οὔτε ἔχει περισσεύματα νὰ τοὺς στελεῖ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρ-χή. Λοιπὸν παρακαλοῦν οἱ χωριάτες νὰ τοὺς σταλ-θοῦν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα χρήματα. Κι' αὐτὸ τὸ κάνουν ὅχι ἓνα ἔχι δυό, μόνον ἄπειρα χωριά.

5). Ἐνν χωριὸ στὴ Μακεδονία (Τούρκικο κρά-τος) τὸ βασανίζουνε συμμορίες βουλγαρικὰς ἢ νὰ γίνῃ βουλγαρικό ἢ νὰ ξεσπιτωθεῖ καὶ ν' ἀδειάσει τὸν τό-πο, σκοτώνουνε κάθε χωρικό πού ἀντιστέκεται. Γυ-ρεύει τὸ χωριὸ βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιατί ἡ νό-μιμη ἀρχὴ τοῦ Τούρκου δὲν τὸ προστατεύει. Κι' αὐτὸ γίνετα ὅχι σ' ἓνα ὅχι σὲ δυό, μὰ σὲ πεντακάσις χωριά.

6). Στὴν Ἠπειρὸ (Τούρκικο κράτος) τοῦρχε-ται ἔξωρα τοῦ Σουλτάνου καὶ 100 ρωμαίικα χωριά, κεφαλοχώρια, τὰ κάνει τσιφλίκια διὰ τοῦ καὶ λείει στοὺς χωρικοὺς : αἱ θὰ γίνετε δουλοπάρκοι σκλάβοι μου, ἢ νὰ ξεσπιτωθεῖτε καὶ ἀμέτε ἔπου θέλετε. Καὶ τὰ χωριά αὐτὰ γράφουνε στὸν Πατριάρχη ἀ-πελπιστικὰ γράμματα, μὰ ὁ Πατριάρχης δὲν ἔχει ἀρκετὴ δύναμη γιὰ νὰ πᾶει πίσω τὰ χωριά. Πιά-νουν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ κάτω στὴν Ἑλλάδα καὶ γυ-ρεύουν προστασία.

το, πρέπει νὰ στᾶθηκε χορήσιμη καὶ καλὴ. Βᾶση κα-νονικὴ τῆς ἠθικῆς, ἀφ' ἧς τοῦ φαίνονταν. Καὶ δὲ γε-λάστηκε. Γιὰ τέτοιον λόγο ζοῦσε ἡ ψυχὴ του στὸ σπί-τι του, σμιγμένη σὲ ὅλων τοὺς τίς ψυχῆς.

Ἡ Κατινούλα πού τῆς ἔδωκε ψυχῆς του γινώ-ρισε καλὴτερις ἀπὸ κάθε ἄλλοις ἢ μάντεψε πρὸ κα-τάβαθα τὰ μυστικά, ἡ Κατινούλα, περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴ Μοιρίτα, τὸν ἐννοιοθε μέσα της νὰ ζῇ. Ἀγαποῦσε τὸ Μοιριτοῦλι της καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη πού εἶχε γιὰ τὴ Μοιρίτα του ὁ Ἀντρέας, καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπη τὴ μοναδικὴ πού ἔ-θερε ἡ καρδιά της γιὰ τὸ παιδί τῆς Ὀλίας, γιὰ τὸ παιδί της. Ἦρθαν χρόνια βαριά, μάνιζε ἡ φουρτού-να, ἐπεφτε τὸ θανατικό, καὶ δὲν μπόρετε πάντα ὁ πατέρας νὰ φροντίσει ὅπως ἤθελε γιὰ τὸ καλὸ του τὸ κοριτσάκι. Μὰ τώρα ἡ Κατινούλα μήπως δὲν τὸ χρῶστούσε νὰ φροντίσει διπλᾶ ; Πρὸ πολὺ παρὰ στὴ δουλειά της, πρὸ πολὺ παρὰ στὸ νοικοκυρεῖο, εἶχε τὸ μάτι στὴ Μοιρίτα. Ἐξυπνὴ ἀπὸ φυσικὴ της καὶ μὲ τὴν ξυπνάδα ἐκείνη πού ἡ ἀγάπη μὰς τὴ γεννᾷ στὰ σπλάχνα, ἡ Κατινούλα ἔξερε νὰ παρατηρῇ τὴν ὁμορ-φη τὴν κοπέλλα, καὶ στὴν ἐποχὴ πού βρισκούμαστε, παρατηροῦσε τόντις πὼς συχνὰ της ἔμοιαζε λυπημέ-νη. Τὸ τραγούδι πού τραγουδοῦσε ἡ Μοιρίτα τὴν ἀ-

πριλιάτικη τὴν κεριακὴ, τὸ πῆρε τῆς Κατινούλας τάφτι ἀπὸ τὴν κάμαρα τοῦ Ἀντρέα ὅπου δούλεβε. Μὲ τί σκοπὸ, μὲ τί νόημα τάχα νὰ τῷ εἶπε τὸ τρα-γουδάκι πού τῆς ἔμαθε στὰ παιδικήσικ τὰ χρόνια ἡ Κατινούλα, καὶ γιατί μέσα σὲ ἄλλα τόσα πού τῆς ἔμαθε, νὰ διαλέξῃ ἀφ' ὧν ἑδῶ ; Τῆς φάνηκε πὼς τὸ στίχο γιὰ τὸν ἄστατο ἐραστὴ—un amant qui fut inconstant—τὸν ἀναστεινάξε ἡ Μοιρίτα πε-ρισσότερο παρὰ πού τὸν τραγουδοῦσε. Τίς ξέσerne τίς λέξεις ἡ φωνίτσα της. Ἡ Κατινούλα τὸ ἔξερε, τῆς κινε-κίλας, πὼς στὸν κατοπινὸ τὸ στίχο ἡ λυγερὴ παρη-γοριέται καὶ πὼς ὁ βαρκάρης τῆς σηκώνει τὸν καημὸ της. Μὰ ἴσα ἴσα τοὺς στίχους τῆς παρηγορεῖς, τοὺς ψιθύριζε πρὸ βαθιόλυπυ ἡ Μοιρίτα. Δὲν εἴτανε καὶ ἀπὸ κείνες πού ἐρκολε παρηγοριοῦνται καὶ τὸ γινώριζε ἡ Κατινούλα, γιατί καλὰ τὴ γινώριζε καὶ τὴν ἰδία.

Ἡ Κατινούλα εἶδε κάμποσα, κάμποσα κατάλαβε στὴ βασανισμένη τὴν ὑπαρξή της. Τὴ στιγμή τῆς ἀγά-πης τὴν ἔτρεψε γιὰ τὴ Μοιρίτα. Ἐρχεται ὥρα, τὸ θυμότανε ἀπὸ τὸν ἀρέντη, ὅπου ἡ ἀβρόστια κρίνεται ὅπως κρίθηκε ἡ δική της στὸ Μπ... Βέβαια. Ἐρχε-ται ὥρα καὶ ὥρα ὅπου κρίνεται ἡ ζωὴ μας. Κ' εἶ-ναι ἡ ὥρα τῆς ἀγάπης. Τὴν κόλαση καὶ τὸν πα-ράδεισο, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ γυρέβουμε ἄλλοῦ

παρὰ στὸν πλανήτη μας ἐδῶ. Καὶ στὸν πλανήτη μας, ἀπὸ τὴν ἀγάπη μας βλέπουμε ἡ παράδεισο ἡ κόλαση. Ἀποφασίζει, ποῖο καὶ τί θὰ εἶναι τὸ μέλ-λο μας, ἡ ἀγάπη.

Γιὰ τὰ κορίτσια ἡ ἀπόφαση πρὸ σπουδαία παρὰ γιὰ τὸν ἄντρα. Κι' ὡστόσο χωρὶς ἀγάπη, ἀδύνατο νὰ ζῇ. Συλλογιότανε ἡ δύστυχη Κατινούλα καὶ τὴν ἔμοιρε τὴ μοῖρα τοῦ Ἀντρέα. Ποῖός μπορεῖ νὰ πῇ πὼς ἡ ἀβρόστια του, πὼς ὁ θάνατός του, πὼς ἡ πε-ρίσεια του ἡ κανονικάδα, πὼς τὰ κινήματα ἐκείνη τὰ γεωμετρικά, πὼς οἱ μικρὲς του οἱ πικραξενιές, οἱ μανιές του, ὅπως τίς ὀνόμαζε κάποτε ἡ Κατινούλα χωρατέβοντας, δὲν εἶχανε τὸ λόγο τους, ἓνα λόγο πολὺ ἀπλὸ συνάμα καὶ τρομαχτικό, τὸ λόγο δηλα-δὴ πού ἔκαμε δώδεκα χρόνια χηρὸς, ἔζησε σὰ χη-ριός. Ἀχ ! δὲν κοιτάζε καὶ τὸν ἐαφτό της ; Τώρα τὴ μελετοῦσε μὲ τὸ νοῦ της, τώρα σωστὴ καὶ φρό-νιμη τὴν ἐβρίσκε, τὴ συμβουλή τοῦ πρώτου πρώτου γιαιτροῦ πού εἶδε, σὰν ἐκκόλλησε τὸ νεφρὸ της καὶ τὴν παρακίνησε ὁ γιαιτρός νὰ παντρεφτῇ, νὰ γίνῃ μάννα καὶ θὰ πᾶνε ὅλα στὸν τόπο τους. Ἰσως μήτε θάρ-ρωστοῦσε, ἂν εἶχε ἀγαπήσει. Μὰ ποῖον νὰγαπήσει τὸρφανό ; Μήπως στέκει στὸ χέρι μας ἡ ἀγάπη ; Μήπως καὶ σὰν ἀγαποῦμε, μὰς εἶναι πάντα βολετό

Ἐκεῖ σκούνταψε ἡ δουλειά. Ὁ γιὸς δὲν εἶχε πεῖ

ἀλήθεια, καθώς καταντήσαμε, με τούς Λεβιθίδες και τούς παραλεβιθίδες, μόνο μία κουμπούρα γερή μας ξεσφαλίζει κάπως τή λευτεριά, πού χαμαρώνουμε δά πως έχουμε.

Κείνος πούγραψε τις α' Αλυσίδες μας τάξει πως άμα θά τυπώσει τό δρᾶμα του σέ βιβλίο, θά μας δηγηθεί στον πρόλογο μερικά νόστιμα πού του συνέβησαν πριν παρασταθεί τό δρᾶμα στό θέατρο και πού υποδείχουν άλλωνέρα πως Κράτος δέν υπάρχει.

τίποτα της μάνας. Άγαπούσε τή Μοιρίτα με τήν καρδιά του και νόμιζε πως θά τό κατάλαβε ή κόρη, γιατί ή νιός πού άγαπή έχει άμέσως και τό συναισθημα, σαν άγκυρά με τά σωστά του, πως από τά μάτια του, από τό ύφος του, από τό περπάτημά του, απ' όλα του, από τή φλόγα εκείνη τήν ασκοτεινότητα και τήν άκρυφτη πού λάμπει και στό πρόσωπό του, πού χύνεται γύρω γύρω στή μονακτικότητα, θά φεγγοβολά ή άγάπη του και τού κάκου, άδύνατο νά μὴν τήνέ δη, άδύνατο κ' οι άλλοι νά μὴν τή δούνε. Θαξόρως μάλιστα πως κ' ή μάνα του τό ήξερε, χωρίς νά της τό μολογήσει δητά. Η μάνα του, ή κυρία Μελπίερη, δέν είχε είδηση. Άμα της μίλησε, πληροφορήθηκε γιά τή νέα, γιά τήν πατέρα της, γιά τή φριχιά της. Κι άποφασιστικά, ξερά και άπύτομα, καθώς συνήιζε, τού άποκρίθηκε πως δέ θέλει με κανέναν τρόπο, πως δέ δίνει τήν άδεια και σώνει. Δέν τού ξηγηθηκε παραπάνω. Νά μὴν τονέ λυτίστ. Μά τελειωμένα τά πράματα, ξεκομμένα και νά μὴ βάλει τέτοις πικριδιά με τό νοῦ του.

Ο δύστυχος δ' Ερνέστος άπελπισμένος—και σατισμένος. Είχε τήν πεποίθηση μέσα του πως ή μάνα του θάλλάξει γνώμη και δέ γίνεται. Πολεμούσε κι άφτός νά μάθῃ τήν αίτια και γιατί νά τού άρνήθηκε. Όσπου νά μαθῃ, ώςπου νά πείσῃ και τή μάνα του, σαν τίμιος άθροπος, έπαψε γιά λίγο καιρό νά πηγαίνει στό σπίτι όπου σύχναζε ή Μοιρίτα. Πρώτα τόν έβλεπε ταχτικά· τώρα, μονομιάς, άφαντος δ' Ερνέστος. Γιά τότο τραγουδούσε λυπητερά στον μπαξέ. Άπρίλης κιόλας. Τόν Άπρίλη κάπως πάθουσε στό Παρίσι βεγγίρες και χοροί. Άρχίζανε τότες κ' οι πασκαλιάτικες διακοπές, όπου διασκορπισμένος δ' κόσμος στό πέρας της οίκουμένης. Σωτηρία δέν έβλεπε τό παιδί, κι όταν τή ρώτησε ή Κατινούλα, χάρηκε ή Μοιρίτα, πού τό είχε βάρος τήν καρδιά, και τά ξεμυστερίστη με τό νῦ και με τό σίμα της πιστής άγαπημένης φιληνάδας.

Τί έτρεχε ώστόσο!

Κάτι άνοστα, μπερδεμένα, πολύπλοκα ιστορικά. Σά ζούσε άκόμη δ' Αντρέας, τή χρονιά πού κατέβηκε στό Μπ... νά περάσῃ τέσσερις μῆνες με τήν Κατινούλα, είχανε σίτι ένα ξεβγάρι δουλικό, τόν άντρα και τή γυναίκα, ή γυναίκα μαγέρισσα και περέτης δ' άντρας. Ο Κώστας κ' ή Ελένη. Ο Κώστας εΐτανε πού κυβάλλεσε της Κατινούλας τό κρεβάτι στό νοσοκομείο τού Κλυζίου· ή Κώστας πάντα στό ποδάρι γιά τήν έξώστη, άμα πρόσταζε δ' άρέντης, άμα τού ζητούσε τίποτις κι άφτή. Καλός, πρόθυμος, έξυπνος και πιθήδιος άθροπος. Η Ελένη έννοιωθε από μαγερική, κ' έλεγε δ' Αντρέας νά τους κρατήσῃ όσο θέλουνε, γιατί δέν τού άρέζε νάλλάξῃ δούλους και ορόντιζε γιά τούς δούλους πού είχε τώρα μάλιστα πού κατάλαβε με τήν Κατινούλα, πως πρέπει δ' μεγαλύτερος νά βοηθᾷ τό μικρότερό του. Ένα πράμα δέν ήξερε δ' Αντρέας, πως τάντρόγυνο μεθούσε. Η Μαρία, ή άδερφή της Κατινούλας, τό ήξερε, μά τόκρυφε ως και της άδερφής. Τόκρυφε, γιά νά μὴ βγῇ τάχα προδότρα, τόκρυφε κι από καλосύνη Πολύ άδικα. Τό κακό τό κρυμμένο, πού δέν έπαθε νά είναι κακό, έβλαψε και τάφεντικά και τάντρόγυνο και τόν έαφτό της, τάφεντικά, γιατί μπορούσε από τή μία μέρα στήν άλλη νά προσένησῃ όλευρο σ' όλο τό σπιτικό, τάντρόγυνο, γιατί ξεκοιλουθούσε, δέ γλύτωνε, και τέλος τόν έαφτό της, γιατί ξεσπανε πρώτα πρώτα στό κεφάλι της τό μεθῆσι. Στο μαγειρείο καθε τόσο, καθγάδες και φωνές. Τό φαγί κάτω ή βρώμικο ή άμελημένο. Η Ελένη πρόσχε μόνο στό φαγί πού θά σερβίρη άπάνω στήν τραπέζα. Πείρεργο πού δέν τήν έκοφτε γιά τό τί και γιά τό πως ίδια της θά φάῃ. Και δέν άμελούσε τό φαγί τού μαγειρείου μόνο σά μεθούσε. Μά ταχτικά. Έμαθε δ' δούλος πως τάφεντικό θέλει περιποίηση· έμαθε φαίνεται συνάμα πως γιά γαϊδούρια ή περιποίηση περιτή—και τί άλλο είναι δ' δούλος γιά μας παρά γαϊδούρι με τό σαμάρι; Κατάντησε γαϊδούρι και στό μάτια τά δικά του.

Η Μαρία με τις φωνές ήσυχία δέν έβρισκε, τρώμαζε, άνέβαινε στήν κάμερή της· με τό φαγί πού της δίνανε—ή πού δέν της δίνανε—τό στομάχι της άδειο. Νοιώθουσε από φίνους τρόπους και τά δουλικά· χοντροκόριτρο ή Μαρία· τό φαγί όμως τό μπαγιατικό, τό κρύο, τ'άπαστρο, άδύνατο νά τάγγιξῃ. Δέν έτρωγε. Τούς τέσσερις μῆνες πού κάθησε δ' Αντρέας στό Μπ..., πειράχτηκε στήν υγεία της, έπειδή με τήν άπουσία τού άρέντη, πήρανε πιά τόν κατήφορο οι λεγάμενοι. Μπορούσε νά γίνη τίποτις πού νά πάθῃ κ' ή Μοιρίτα. Πίνανε πού πίνανε οι δυστυχισμένοι, πίνανε άνόητα, μπόσκια, πίνανε άσυλλόγιστα. Καλοί κ' οι δύο τους· ή θέση τους καλή· κάμανε και παιδάκι. Όχι! Έπρεπε όλα νά τά βροντήσουνε κάτω, και τή θέση τους και τόν έαφτό τους και τό παιδί τους. Τό καπηλειό εκείνο πού βρισκότανε στήν άκρη τού δρόμου, πού βρίσκεται άχ! σέ κάθε δρόμου άκρη, τό καπηλειό πού τούς τραβούσε, τραβᾷ έθνος άλάκαίρι στό χαμό του.

Δέν άργησε νά βγῇ στή μέση τό κρυφό. Τόν Άη Δημήτρη, άφού γυρίσανε από τό Χαμονοκόρφι, κατόπι από τό χειρούργημα της Κατινούλας, ένα βράδι, μέρα κεριακή, πού πήρε άδεια τάντρόγυνο νά περάσῃ δέω τήν άπογεματινή, τάχα γιά νά πᾶ νά δούνε τό παιδί τους, ότι πού ήθελαν σίτι, άκούστηκε στό μαγειρείο ένα πατιρντί τρομάρα. Τσακωθήκανε οι δύο τους, σπάσανε καρέγλες, πετάξανε κατωρόλες, έβγαλε δ' Κώστας μπαχάρι.

—Φέβρω! φέβρω! φώναζε ή γυναίκα. Πάω νά πείσω στον ποταμό.

—Τό καλύτερο καλό, άφότου σέ ξέρω, πού θά μου κάμῃς, στρίγγλ! ν' της άντιφώναζε δ' Κώστας.

Άνέβηκε ή Μαρία περίτρομη άπάνω, καρί. Κατέβηκε δ' Αντρέας. Η Ελένη οσβόγστη, καθώς είπε κιόλας. Έμνησκε δ' Κώστας. Με δύο λόγια χτυπητά, τόν έδιώξε δ' Αντρέας στή στιγμή.

Ο άθροπος δ' άδικημένος πάντα γυρίζει νά βγάλῃ τάχτι του. Μά ίσως πιά πολύ κι από τόν άδικημένον, λυσσιάζει εκείνος πού άδικησε, γιατί νοιώθει μέσα και τή συνείδησή του πού τόν κατηγορεί· διψᾷ τότες νά βγάλῃ τάχτι του διπλά, νά παιδέψῃ και τή συνείδηση πού τόν παιδεύει. Έτσι έβγαλε τάχτι του κι δ' Κώστας.

Πῶς τρέχουνε από στόμα σέ στόμα οι ψεφτιές, πως σκορπίζονται πέρα πέρα οι συκοφαντίες, είναι μυστικό. Άρχίζουσε σήμερα από ένα στόμα κι άθριο χίλια στόματα τού τᾷ ξαναλένε. Ο συκοφαντημένος είναι δ' μόνος πού δέν ξέρει τίποτα. Ξέρουνε οι άλλοι. Ο παπουτσής σου τό ξέρει· δέν τό ξέρει τό παπούτσι σου. Και ή ψεφτιά είναι πράμα, πού νά πῆς, δημοκρατικό· σέ όλους κολνᾷ, δέν της μέλει γιά φτωχούς ή πλούσιους, γιά καλλιεργημένους κι άκαλλέργητους, γιά χαμαλήδες κι άριστοκράτες, γιά κοινωνικές τάξεις ή κοινωνικές διαφορές δέν της νοιάζει. Και πούντο, ή κοινωνία, όπου πεισματικά, περήφνη κ' από άνάγκη, κάθεται στή θέση του δ' καθένος, άμα μυρίστηκε ψεφτιά, τσουφ! χουμίζε! δέω στήν πιάτσά και μαζώνεται. Ξεχνούνε δ' καθένας τί τούς χωρίζει κι άδερρικά συγκοινωνούνε στό ψέμα.

Με τέτοιο τρόπο οι ψεφτιές κ' οι συκοφαντίες τού Κώστα διαδοθήκανε από άκρη σέ άκρη στό Παρίσι. Τις άρπαξε και ή κ. Μελπίερη.

Συκοφαντίες και ψεφτιές, αν τις πῆς έτσι. Μά στις ψεφτιές μέσα και τις συκοφαντίες, εΐτανε πολλές αλήθειες, άναντίλεχτες, σίγουρες, θετικές, κι άφτό είναι τό άκατανίκητο και τό άζολόθρεφτο.

Διαδόθηκε δηλαδή πως δ' Αντρέας τρία χρόνια με τή σειρά, τρία καλοκαίρια, φρόντισε γιά μιάν έξώστη δούλα· πως έμεινε μόνος μαζί της σέ μιά έπαρχιώτικη Κλινική, τέσσερις μῆνες καιρό· πως τήν πήγε σ' ένα γνωστό νοσοκομείο τού Παρισιού, όπου της είχε κάμαρα ιδιαίτερη· πως δ' δούλος τού νοσοκομείου τού είδε μία μέρα πού σφαλιούσανε τή γαλινά τήν πόρτα και φιλιόντανε· πως τό πρόφτασε στό δούλε τού κ. Όλμπιέρη και γιά τότο έδιώξε τόν Κώστα· πως τήν έφερε στο έργαστήρι του ώρες· πως όταν έγειανε ή δούλα, τήν πήρε στή Βενετία· πως έζησε χριός καμιά δωδεκαριά χρόνια και πολύ πιθανό ή κόρη του, ή Μοιρίτα, δώδεκα δεκατριώ τότες χρονώ κοριτσάκι, νά είναι παιδί, όχι της κ. Όλμπιέρη, της συχωρεμένης, παρά της Κατινούλας. Άλλώς δέν ξηγιούνται τόσες έννοιες, τόσα έξοδα. Η Κατινούλα σίτι τους άκόμη και τώρα. Σαν κυρία.

Ζή και βασιλέσει.

Όταν ή μάνα τού Ερνέστου πληροφορήθηκε, άταν τᾷκουσε άφτά, μίλησε, όπως είδαμε, τού γιού της. Η κ. Μελπίερη δέ γνώρισε τόν Αντρέα· δέν τό υποψιάζότανε όμως πως ταξίδεψε μία μέρα με τόν Αντρέα και πως δ' Αντρέας μία φορά πού κατέβηκε στό Μπ..., τό χειμώνα, τήν παρατήρησε στό τραίνο. Κι αλήθεια πως νά μὴν τήν παρατηρήσῃ; Ένα πρόσωπο κίτρινο, ξερό ξερό, σαν ξουραφιστό, κομμένο γραμμές γραμμές, με μία μύτη μαχαίρι. Άποχαίρετσε άπότομα στό σκαλοπάτι ένα νέο, ίσως τόν Ερνέστο, άνέβηκε, ξαπλώθηκε στή θέση της, δίχως νά κάμῃ κίνημα, πού νά πῇ τινάς, σαν κομμάτι ξύλο. Άποκοιμήθηκε άμέσως. Κι σ' όλο τό πρόσωπο δέν έβλεπε παρά τή μύτη εκείνη πού έμοιάζε μαχαίρι, μύτη κανονική, μά νά σου κανόνας πού κόφτει, συλλογίστηκε δ' Αντρέας.

Η κ. Μελπίερη, μ' όλη τήν άχαμνή έντύπωση πού τού έδωσε, εΐτανε καλή γυναίκα, πολύ προχωρημένη μάλιστα στις ιδέες, όπως συνήθιζουσε και λένε στό Παρίσι, φιλελεύτερη, μεγάλη δημοκρατίσση κι άντικληρική, ήτο φαντάζεσαι άναθράφης από πατέρα λεφτερόφρονο, καθώς τούς όνομάζουσε, και θαξόρως στή ζωή της, ένός παππά δέ μίλησε. Όταν έχει κανείς τέτοιες άνοιχτούαλες ιδέες, όταν είναι τόσο άνοιχτόγυμνος, στή Γαλλία, σημαίνει πως έχει και κάποια κριτική. Με τήν κριτική του, άξέταστα δέ θά παραδεχτή ό τι τού ξεστομίσουνε. Τυχάλνει όμως, στις παλιές παλιές κοινωνίες, στό έθνη πού μακρινά τά ιστορικά τους, ή νύς νά πηγαίνει άμυρδός, ένώ στέκονται άκόμη πίσω τά πόδια ένώ σέ κομποδένουνε οι συνήθειες. Έλαδες χρόνια και χρόνια μοναρχία· γίνεσαι άξαφνα δημοκράτης· μά ή μοναρχία σου κάλλησε στό σωθικά σου· από τή μοναρχία παραδόθηκες τό εύθας, τό εύθας γιά πράματα πού σου τό διδάσανε πως πρέπει νά τά σέβασαι, χωρίς νά σου ξεδιαλίσουνε γιά ποιά λόγο είναι σέβαστα. Δέν κρίνεις· άκούς. Όστε μέσα σου έχεις δύο άθώπους, έναν άθροπο πού πρόκοψε, πού είναι άνεξάρτητος, γιατί μελέτησε, κ' έναν άλλον, πού ταμπέλη, πού βαρέθηκε, πού κουράστηκε, πού δέ δείχνει τήν ίδια δύναμη σ' όσα καθημερινά ή ζωή τού φερνει νά τά μελετήσῃ και δάφτω, έναν άθροπο πού έμεινε μοναρχικός.

Τό δυστύχημα εΐτανε άγίατρεφτο. Η κ. Μελπίερη πως νά καταλάβῃ; Πως νά νοιώσῃ τήν ψεφτιά; Η Κατινούλα ή καημένη ως τό τέλος έμειλε νά τό δοκιμάσῃ τί πίκρα πού νά είναι νά εΐσαι δουλικό. Η Κατινούλα ώστόσο έμειλε ίσια ίσια και νά τά τιάξῃ τά πράματα, πού άπλά μάλιστα.

Ζούμε μαζί με τούς δούλους στό ίδιο σπίτι, και στό ίδιο σπίτι ζούμε χωριστά, σά δύο κόσμοι γειτονικοί κι άπόμακροι, πού βλέπουνται και δέ γνωρίζονται. Μά δέν περνᾷ ώρα όπου ή ζωή τού ενός νά μή διασταβρώνεται, νά μὴ πνέεται, νά μὴ φωτίζεται ή νά μὴ σκοτίζεται από τή ζωή τού άλλου· νῦ. Τό είδαμε κι από τού Κώστα τό κάμαρα Χρειαζεται άναματάς μας ή μεσολάβηση εκείνη πού έννοιωθε ή Κατινούλα στό Χαμονοκόρφι, όπου ή κοινωνία μας όλη νά είναι μία κοινωνία, νά έμαλωθῇ όχι στήν ψεφτιά, παρά στήν αλήθεια. Στο σπίτι τού κ. Όλμπιέρη τέτοιο χωρίσμα καθαρό δέν είχε και δέ ζούσε άλλος κόσμος στό μαγειρείο κι άλλος στόπάνω πάτωμα. Η Κατινούλα καταντούσε κάπως δ' μεσίτης. Είχε και τήν άδερφή της τή Μαρία. Η Μαρία ήξερε τί πῆγε τότες και μκντατούρεψε δ' Κώστα. Δέν τόν άγαπούσε. Τόνέ φοβότανε κιόλας, χωρίς νά ξεδιαλίσῃ τό λόγο. Άσχημη καθώς εΐτανε δ' Κώστας τήν κυνηγούσε. Κι άφού έφυγε, άκόμη πολλές φορές έρχότανε στό καπηλειό της άκρης τού δρόμου, κι από κεί τραβούσε ως τήν πόρτα, με τήν έλπίδα κάτι νά της πῇ, αν τήν άναμώσῃ, νά τόν ακολουθήσῃ άξαφνα σέ κανένα κρυφόσπιτο, καθώς και της τό πρότεινε μία μέρα. Ίσως πάλι νά έρχότανε δ' Κώστας από τό παράξενο τό ψυχρόμητο πού παρατηρήθηκε σ' όλους τούς κακούργους, και πού τούς σπρώχνει άνήθελά τους νά γυρίσουνε ίσια εκεί πού κακουργήσανε, νά ρίξουνε μία ματιά, νά μάθουνε τί άπόγινε.

Λοιπόν ή Μαρία ρωτούσε συχνά γνώριμους δούλους, γιατί και στή δουλική τήν κοινωνία γνωρίζονται όλοι τους άνάμεσά τους, όσο γνωρίζουμαστε και στή δική μας, ρωτούσε πού καταστάλαξε δ' Κώστας

ἀπὸ τὴν τρομέρα τῆς μήπως καὶ πάλε ζυγώση. Μὰ τῆς λέγανε καὶ χωρὶς νὰ βωτῇ. Μιά κεριακή, ἓνας φίλος τῆς καὶ φίλος συνάμα τοῦ κακινούριου καὶ καλοῦ ἀντρώπου πού εἶχανε σίτι ἀπὸ τὸν καιρὸ ἀκόμη τοῦ Ἀντρέα, ἤρθε καὶ τῆς δηγήθηκε πὼς τώρα τελεφεταῖα, κάπου καφκήθηκε ὁ Κώστας, πὼς ἡ Μοιρίτα εἶτανε γιὰ νὰ πικντρεφτῇ καὶ πὼς ἀφτὸς θὰ τὸ μπόδιση. Ἀγανάχτησε ἡ Μαρία. Δὲ βάσταζε. Ἀνέβηκε ἀμέσως νὰ τὸ προφτάσῃ τῆς Κατινούλας.

— «Νὰ παντρεφτῇ μὲ ποιόνε ;» φώναξε ἡ Κατινούλα ταραγμένη.

— «Δὲ μοῦ εἶπανε, ξέχασα».

— «Τρέχα νὰ σοῦ πῶνε. Μάνι μάνι».

— «Μ' ἔδαν κ. Ἐρνέστο Μελπιέρη» πετάχτηκε ὑστερὶς ἀπὸ δύο λεφτὰ καὶ τῆς ἔφερε τὸνομα ἡ Μαρία, γραμμένη μὲ τὴ διέφτυση.

Ἀστροπελεκὶς τὰ κατὰλαβε ὅλα ἡ Κατινούλα. Τὸνομα Μελπιέρη, πού σημασία δὲ θὰ εἶχε, ἀ δὲν τῆς ξεμολογίωτανε πρὶν ἡ Μοιρίτα, ἔφεξε σὰν τὸ φῶς στὸ σκοτάδι, γιὰτὶ δὲν τὸ χωροῦσε ὁ νοῦς τῆς πὼς βρέθηκε νῆος νὰ μὴ θείλῃ θησαυρὸ σὰν τάγγελοῦδι τῆς.

— «Θεὸς ! Νὰ ὑπάρχῃ Θεὸς, καὶ νὰ γίνονται, πού ἔλεγε ὁ ἀφέντης, τέτοιες ἀταξίες, ἀδύνατο !»

Ἐκαμε ἀπόφαση τὴν ἴδια μέρα ἡ Κατινούλα. Κι ἂν τῆς κόστιζε τὴ ζωὴ, τί πείραζε ; Τὴ ζωὴ τῆς, τοῦ ἀφέντη, τοῦ Ἀντρέα, τὴ χρωστοῦσε καὶ τῆς Μοιρίτας.

Σηκώθηκε τὴν ἄβριανή, δεφτέρη, μὲ τὰ χαράματα. Ἔτυχε νὰ εἶναι οἱ ἑπτὰ τοῦ Ἀπρίλη, τὸ μεγάλο τὸ μνημόσυνο τοῦ Ἀντρέα, τὸ μνημόσυνο τῆς παντρεῖας. Κοιμότανε ἡ Μοιρίτα. Βγήκε ἡ Κατινούλα, χωρὶς νὰ τὴ δῇ κανένας, ἀπὸ τὸ σίτι, πῆρε ἀμάξι. Στοῦ κ. Μελπιέρη. Ἔτρεμε ἡ καρδιά τῆς. Ὅτι πού βρέθηκε μπροστὰ τοῦ, τῆς ξαναῆρθε ὅλο τῆς τὸ θάρρος, σὰ φύσημα δυνκτοῦ ἀνέμου.

— «Ἐγὼ εἶμαι ἡ Κατινούλα. Ἡ δούλα τοῦ κ. Ἀντρέα Ὀλπιέρη, τοῦ καθηγητῆ. Ἐσεῖς δὲ μὲ ξέρετε. Μὰ ἐγὼ σὰς ξέρω. Καὶ δὲ μὲ μέλει. Τάγγελοῦδι μου ἐμένα εἶναι ἡ Μοιρίτα. Νὰ τὴ συκοφαντήσουνε, τὴ Μοιρίτα μου ! Κρίμα, κρίμα τούραντοῦ. Νὰ συκοφαντήσουνε τὸν ἀφέντη μου, τὸν ἀφέντη, τὸν ἀγιο τὸν ἄνθρωπο ! Ἐγὼ ἰδέα δὲν ἔχω τί σὰς εἶπανε καὶ τί δὲ σὰς εἶπανε. Ὅχι ! Δὲ σὰς εἶπανε τίποτα, γιὰτὶ, ἂν τὴν ἀγαπᾶτε, δὲ θὰ τὰ πιστεύατε. Νὰ μὴν τὰ πιστεύετε. Ὅλα ὅλα φέματα. Νὰ, ἐγὼ νὰ σὰς πῶ τὴν ἀλήθεια. Κοιτάξτε καὶ — μὲ τὰ κλάματα τράβηξε ἀπὸ τὸν κόρφο τῆς ἓνα χαρτάκι, ἓναν πλῖκο. Τὰ βλέπετε τοῦτα ἰδῶ τὰ φύλλα, τὸ βλέπετε τὸ λουλούδι ; Πρέπει νὰ ξέρετε πὼς ὁ ἀφέντης, ἀφότου πεθανε ἡ Κυρία, ὁ ἀγγελὸς μου, ποτέ του, ποτέ, δὲν ἔδωσε φύλλο, λουλούδι δὲν ἔδωσε κανένος, μήτε τῆς μικρῆς. Ἄν εἶναι φταίξιμό του, ἐγὼ νᾶχω τὴν ἁμαρτία, γιὰτὶ μὲ πῆγε τότες στὸ Μπ... πού εἶπαμε ἀφέντη, τοῦ θανάτου, βγήκαμε περπάτο τῆς ἀπογεύμα. ἔφευγε τὸ ἴδιο τὸ βράδι καὶ τοῦ λέγανε οἱ γιαιτροὶ πὼς δὲ θὰ ζήσω περισσότερο ἀπὸ ἑξὶ βδομάδες. Μὲ λυπήθηκε τότες, ἀχ ! τᾶμαθα κατόπι, καὶ μοῦ ἔκοψε στὸν περπάτο μὲ τὸ χέρι του τὸ φύλλο, μὲ τὸ χέρι του τὸ λουλούδι. Νὰ, σὰ θέλετε ἀγάπη νὰ τὸ πῆτε, ἡ μόνη ἀγάπη πού μοῦ ἔδειξε, νὰ, εἶναι τὸ φύλλο τοῦ ἀφτὸ καὶ τὸ λουλούδι τοῦ ! Ἀχ ! πού μὲ καταντήσατε νὰ σὰς λέω τέτοια πράματα, νὰ μιλῶ ἐγὼ γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ ἀφέντη, πού δὲν ἀγάπησε ποτέ του παρὰ τὴν Κυρία ! Ἐμένα, σὰν παιδί τοῦ μ' ἀγάπησε καὶ μὲ γλύτωσε, γιὰ τὸνομα τῆς Κυρίας. Διαβάστε, διαβάστε καὶ τί μοῦ ἔγραφε, πρὶν πεθάνῃ, στὴ Βενετία».

Τοῦ ἔδωσε τὸ γραμματάκι, κ' ἔπεσε χάμου σωρὸς. Ὁ νέος πετάχτηκε. Δὲ διάβασε. Δὲν ξέτασε Κατὰλαβε ἀμέσως. Κατὰλαβε τί θὰ εἶπανε τῆς μάννας του. Δὲν πρόφταξε οὔτε νὰ θυμώσῃ. Ἀναστύλωσε τὴν Κατινούλα, τὴν περιποιήθηκε. Ἀνάσαινε ἀκόμη. Τὴν ἔβαλε σὶ ἀμάξι καὶ δρόμο στῆς Μοιρίτας.

Ἡ ἀνταμοιβὴ τῆς παθιασμένης, πονεμένης ζωῆς τῆς στάθηκε ὁ θάνατός τῆς, τὸ ξεψύχισμά τῆς τὸ γλυκό. Τὴν ἀνεβάσανε στὴν κρεββατοκάμαρα τοῦ Ἀντρέα. Τὴν καθίσανε ἀπάνω στὴν πολυθρόνα τῆς. Τὰ παιδιὰ, ὁ Ἐρνέστος κ' ἡ Μοιρίτα, μόλις πού κοιταχτήκανε, νοιώσανε καὶ τὸ δυστύχημα συνάμα καὶ τὴν ἐφτυχία τους πού τὴ χρωστοῦσανε τῆς Κατινούλας. Δυὸ λόγια μονάχα τῆς ψιθύρισε ὁ Ἐρνέστος

στάφτι κ' ἔσπασε στὰ δάκρια ἡ Μοιρίτα. Γονατίσανε κ' οἱ δύο τους μπροστὰ στὴν Κατινούλα.

Εἶτανε ἀφανισμένη, ξεθεωμένη. Μὲ τὴ συγκίνηση τὴν τρομερή, μὲ τὴν κοῦραση, κόπηκε ἡ δύναμή τῆς. Μήπως δὲν τὸννοιωθε κιόλας πὼς τώρα πιά, ὅπως τῆς τὸ πρόσταζε στὸ γραμματάκι, ἔζησε γιὰ τὴ Μοιρίτα, ἔκαμε ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμῃ καὶ δὲν εἶχε στὸν κόσμο ἄλλη δουλειά ; Καιρὸς νὰ πάῃ πιά κι ἀφτὴ καλιὰ τῆς, μὲ τὸν Κύριο, μὲ τὴν Κυρία. Τὸ πρόσωπό τῆς γαλήνη μονάχη. Μὰ μιλοῦσε μὲ κόπο. Ἡ ἀνάσα τῆς λιγοστή, λιγοστή.

— «Τὸν ἀφέντη... νὰ θυμᾶστε... τὸν ἀφέντη... πάντα... Τὴ μαννούλα σου, Μοιρίτα μου... Ἐμένα, δὲν πείραζε... Ὁ ἀφέντης τάβαλε... ὅλα... ὅλα σὲ τάξη. Νάγαπιεστε... Μοῦ τόλεγε κ' ἀφτὸς... πὼς ὁ κανόνος τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἀγάπη... Σὰς ἀγαπῶ, σὰς ἀγαπῶ καὶ τὰ δύο».

Τῆς φιλήσανε ὁ καθένας τὸν γονατισμένο του ἓνα χέρι. Δὲ ζοῦσε πιά. Ἡ μέρα δὲξω θειόλαμψη κ' ἔβλεπε ἀπὸ τὸ παράθυρο τὸν οὐρανὸ πού φεγγαρολούσε. Θέαμα σπαρχιτικὸ καὶ σπάνιο, θέαμα μοναδικό, μὲ τὴν ξεψυχισμένη ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὴν Κατινούλα, μὲ τὰ νιοκαπημένα τὰ παιδιὰ τῆς ἀπὸ τᾶλλο μέρος—σὰ νὰ θώρακες ἔξαφνα μέσα στὰ χαράματα τῆς ἀδελφῆς ἓναν ἥλιο πού βασιλεύει.

Ἀρχινημένο κεριακή, δεκάξη τοῦ Ἀπρίλη 1905 ἡ ὥρα δώδεκα καὶ τριάντα τοῦ Παρίσι, μὰ καὶ πενήντα πέντε στὴν Ἀθήνα· τελειωμένο τρίτη, δεκοχτὼ τοῦ Σταβροῦ 1906, ὥρα πέντε παρὰ πέντε τοῦ Παρίσι, ἔξη καὶ εἴκοσι στὴν Ἀθήνα.

ΤΕΛΟΣ

— Ἡ δυνείχεια τοῦ Μικρομέγα στ' ἄλλο φύλλο.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 31 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1907

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟΝ		31 Οκτωβρίου 1907	30 Σεπτεμβρίου 1907
Ταμείον	Εἰς μεταλλικὸν	Δρ. 4,455,891.55	4,416,939.21
	Εἰς Τραπεζικὰ γραμματῖα Ἱονικῆς Τραπεζῆς	454,400.—	252,105.—
Εἰς κεραματικὰ γραμματῖα διδραχμὰ καὶ μονόδραχμα	»	1,967,108.—	1,917,529.—
	»	40,985,870.81	39,551,657.42
Εἰς ἑξωτερικὰ ἁλυσμοί.	»	8,523,420.25	8,837,451.25
	»	61,778,575.42	61,778,575.42
Δάνειον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ ἀναγ. κυκλοφ. Τραπεζ. Γραμμ.	»	10,500,000.—	10,500,000.—
	»	28,025,027.50	28,025,027.50
Ὁμολογιαὶ ἐθνικῶν δανείων	»	52,734,786.60	52,734,780.60
	»	1,167,357.60	777,112.45
Ἐθνικὸν «Γεωργικὸν Θεσσαλικόν» Δάνειον	»	2,810,666.66	2,810,666.66
	»	23,589,148.23	24,469,364.70
Εἰς Τραπεζικὰ γραμματῖα Ἑλληνικοῦ Δημοσίου εἰς τραπ. γραμματῖα	»	3,046,701.90	3,139,184.23
	»	15,270,485.48	13,362,446.33
Καθυστερήσεις προεξοφλήσεων	»	7,212,985.98	5,431,537.38
	»	67,312,453.17	68,919,232.06
Δάνεια ἐπὶ ἐνεχυρῶν ἐμπορευμάτων	»	45,915,993.35	46,234,148.55
	»	13,299,790.50	13,835,738.30
Δάνεια ἐπὶ ἀνοικτοῦ ἁλυσμοῦ ἐπὶ ὑποθήκῃ	»	5,054,924.50	5,133,373.71
	»	4,928,757.—	4,928,757.—
Χορηγήσεις εἰς γεωργικὰ ἐπιχειρήματα	»	1,500,000.—	1,500,000.—
	»	1,449,997.50	1,489,977.50
Καθυστερήσεις χορηγήσεων εἰς γεωργικὰ ἐπιχειρήματα	»	8,464,010.32	8,453,440.82
	»	2,979,887.63	2,953,678.08
Μετοχαὶ εἰς ἐγγυήτους ἐπιχειρήσεις	»	1,575,547.28	1,574,296.28
	»	4,583,868.49	3,658,600.23
Συμμετοχὴ εἰς Τράπεζαν Κρήτης	»	5,821,749.09	5,445,303.56
	»	4,155.38	4,155.38
Ὁμολογιαὶ λαχ. δαν. Ἑθν. Τρ. τῆς Ἑλλάδος 2 1/2 % εἰς τρ. γρ.	»	1,361,920.—	1,361,920.—
	»	880,000.—	880,000.—
Τοκομερίδια ἐν γένει	»	250,000.—	250,000.—
	»	676,651.29	535,588.71
Καταστήματα Τραπεζῆς καὶ κτήματα εἰς ἀνγκαστικῶν ἐκποιήσεων	»	402,657,403.98	400,154,013.50
	»	2,979,887.63	2,953,678.08
Ἀπαρτίσεις ἐπισφαλεῖς	»	1,575,547.28	1,574,296.28
	»	4,583,868.49	3,658,600.23
Ἐξόδα ἐγκαταστάσεως (ἰδίως δαπάνη κατασκευῆς Τραπεζ. Γραμματίων)	»	5,821,749.09	5,445,303.56
	»	4,155.38	4,155.38
Διάφορα λογαριασμοί	»	1,361,920.—	1,361,920.—
	»	880,000.—	880,000.—
Διεθνὴς Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἁλυσμοῦ ὑπερ. Ἑθν. δαν. εἰς χρυσ.	»	250,000.—	250,000.—
	»	676,651.29	535,588.71
Δοξαριασμοὶ τρίτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ	»	402,657,403.98	400,154,013.50
	»	2,979,887.63	2,953,678.08
Ἀλυσμοὶ ἐξαρτήσεως εἰς κέρδη Τραπεζ. Γραμματίων	»	1,575,547.28	1,574,296.28
	»	4,583,868.49	3,658,600.23
Ἐξόδα ἐγκαταστάσεως (ἰδίως δαπάνη κατασκευῆς Τραπεζ. Γραμματίων)	»	5,821,749.09	5,445,303.56
	»	4,155.38	4,155.38
Διάφορα λογαριασμοί	»	1,361,920.—	1,361,920.—
	»	880,000.—	880,000.—
Διεθνὴς Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἁλυσμοῦ ὑπερ. Ἑθν. δαν. εἰς χρυσ.	»	250,000.—	250,000.—
	»	676,651.29	535,588.71
Δοξαριασμοὶ τρίτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ	»	402,657,403.98	400,154,013.50
	»	2,979,887.63	2,953,678.08
Ἀλυσμοὶ ἐξαρτήσεως εἰς κέρδη Τραπεζ. Γραμματίων	»	1,575,547.28	1,574,296.28
	»	4,583,868.49	3,658,600.23
Ἐξόδα ἐγκαταστάσεως (ἰδίως δαπάνη κατασκευῆς Τραπεζ. Γραμματίων)	»	5,821,749.09	5,445,303.56
	»	4,155.38	4,155.38
Διάφορα λογαριασμοί	»	1,361,920.—	1,361,920.—
	»	880,000.—	880,000.—
Διεθνὴς Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἁλυσμοῦ ὑπερ. Ἑθν. δαν. εἰς χρυσ.	»	250,000.—	250,000.—
	»	676,651.29	535,588.71
Δοξαριασμοὶ τρίτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ	»	402,657,403.98	400,154,013.50
	»	2,979,887.63	2,953,678.08
Ἀλυσμοὶ ἐξαρτήσεως εἰς κέρδη Τραπεζ. Γραμματίων	»	1,575,547.28	1,574,296.28
	»	4,583,868.49	3,658,600.23
Ἐξόδα ἐγκαταστάσεως (ἰδίως δαπάνη κατασκευῆς Τραπεζ. Γραμματίων)	»	5,821,749.09	5,445,303.56
	»	4,155.38	4,155.38
Διάφορα λογαριασμοί	»	1,361,920.—	1,361,920.—
	»	880,000.—	880,000.—
Διεθνὴς Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἁλυσμοῦ ὑπερ. Ἑθν. δαν. εἰς χρυσ.	»	250,000.—	250,000.—
	»	676,651.29	535,588.71
Δοξαριασμοὶ τρίτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ	»	402,657,403.98	400,154,013.50
	»	2,979,887.63	2,953,678.08
Ἀλυσμοὶ ἐξαρτήσεως εἰς κέρδη Τραπεζ. Γραμματίων	»	1,575,547.28	1,574,296.28
	»	4,583,868.49	3,658,600.23
Ἐξόδα ἐγκαταστάσεως (ἰδίως δαπάνη κατασκευῆς Τραπεζ. Γραμματίων)	»	5,821,749.09	5,445,303.56
	»	4,155.38	4,155.38
Διάφορα λογαριασμοί	»	1,361,920.—	1,361,920.—
	»	880,000.—	880,000.—
Διεθνὴς Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἁλυσμοῦ ὑπερ. Ἑθν. δαν. εἰς χρυσ.	»	250,000.—	250,000.—
	»	676,651.29	535,588.71
Δοξαριασμοὶ τρίτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ	»	402,657,403.98	400,154,013.50
	»	2,979,887.63	2,953,678.08
Ἀλυσμοὶ ἐξαρτήσεως εἰς κέρδη Τραπεζ. Γραμματίων	»	1,575,547.28	1,574,296.28
	»	4,583,868.49	3,658,600.23
Ἐξόδα ἐγκαταστάσεως (ἰδίως δαπάνη κατασκευῆς Τραπεζ. Γραμματίων)	»	5,821,749.09	5,445,303.56
	»	4,155.38	4,155.38
Διάφορα λογαριασμοί	»	1,361,920.—	1,361,920.—
	»	880,000.—	880,000.—
Διεθνὴς Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἁλυσμοῦ ὑπερ. Ἑθν. δαν. εἰς χρυσ.	»	250,000.—	250,000.—
	»	676,651.29	535,588.71
Δοξαριασμοὶ τρίτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ	»	402,657,403.98	400,154,013.50
	»	2,979,887.63	2,953,678.08
Ἀλυσμοὶ ἐξαρτήσεως εἰς κέρδη Τραπεζ. Γραμματίων	»	1,575,547.28	1,574,296.28
	»	4,583,868.49	3,658,600.23
Ἐξόδα ἐγκαταστάσεως (ἰδίως δαπάνη κατασκευῆς Τραπεζ. Γραμματίων)	»	5,821,749.09	5,445,303.56
	»	4,155.38	4,155.38
Διάφορα λογαριασμοί	»	1,361,920.—	1,361,920.—
	»	880,000.—	880,000.—
Διεθνὴς Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἁλυσμοῦ ὑπερ. Ἑθν. δαν. εἰς χρυσ.	»	250,000.—	250,000.—
	»	676,651.29	535,588.71
Δοξαριασμοὶ τρίτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ	»	402,657,403.98	400,154,013.50
	»	2,979,887.63	2,953,678.08
Ἀλυσμοὶ ἐξαρτήσεως εἰς κέρδη Τραπεζ. Γραμματίων	»	1,575,547.28	1,574,296.28
	»	4,583,868.49	3,658,600.23
Ἐξόδα ἐγκαταστάσεως (ἰδίως δαπάνη κατασκευῆς Τραπεζ. Γραμματίων)	»	5,821,749.09	5,445,303.56
	»	4,155.38	4,155.38
Διάφορα λογαριασμοί	»	1,361,920.—	1,361,920.—
	»	880,000.—	880,000.—
Διεθνὴς Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπὴ ἁλυσμοῦ ὑπερ. Ἑθν. δαν. εἰς χρυσ.	»	250,000.—	250,000.—
	»	676,651.29	535,588.71
Δοξαριασμοὶ τρίτων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ	»	402,657,403.98	40